ALMAN BASININDA TÜRK-ALMAN-SOVYET ÇIKARLARI: “TÜRK DÜĞÜMÜ”NÜN ÇÖZÜMÜ VE BOLŞEVİZM’İN ROLÜ (1918-1920)

*Turkish-German-Soviet Interests in German Presssolution of
“Turkish Knot” and The Role of Bolshevism (1918-1920)*

Öğr. Gör. Dr. Hakan Gökpınar

Bartın Üniversitesi, Türkiye
e-mail: hakangokpinar@hotmail.de
ORCID ID: orcid.org/ 0000-0002-5965-6448

Near East Historical Review

10/3, July 2020
e-ISSN: 2717-6363 (Online)
www.nehrreview.com

Article Type - Makale Türü : Research Article

Received Date - Geliş Tarihi : 16.04.2020

Accepted Date - Kabul Tarihi : 29.05.2020

Pages - Sayfa : 261 - 284

: <http://dx.doi.org/10.29228/nehrreview.43302>

Citation - Atıf : Hakan Göpınar, “Alman Basınında Türk-Alman-Sovyet Çıkarları: “Türk Düğümü”nün Çözümü Ve Bolşevizm’in Rolü (1918-1920)”, *Near East Historical Review*, 10/3, July, 2020, pp. 261 - 284

ALMAN BASININDA TÜRK-ALMAN - SOVYET ÇIKARLARI: “TÜRK DÜĞÜMÜ”NÜN ÇÖZÜMÜ VE BOLŞEVİZM’İN ROLÜ (1918-1920)

*Turkish-German-Soviet Interests in German Presssolution of “Turkish Knot”
and The Role of Bolshevism (1918-1920)*

Öğr. Gör. Dr. Hakan Gökpınar

Bartın Üniversitesi, Türkiye

Öz

Avrupa literatüründe “Şark Sorunu” olarak nitelendirilen; “Hasta Adam”ın mülkü üzerinde siyasi ve ekonomik nüfuz yarışı, 1918’de İngiltere’nin başını çektiği İtilaf Devletleri’nin zaferiyle son bulmuştur. Zafer sonrasında müttefiklerin ganimeti paylaşımındaki fikir ayrılıkları, Brest-Litovsk ile uluslararası denkleme aktif rol oynamaya başlayan Bolşevik Rusya’nın İngiliz emperyalizmine karşı kısa vadede kendini koruma ve uzun vadede ekonomik yayılma arzusuyla dengeleyici bir güç olarak ortaya çıkması ve bu Bolşevik güç ile ortak siyasi ve sosyal değerlere sahip Anadolu Türk ulusal direnişinin emperyalizme karşı ittifak kurması çözülmesi zor bir “Türk Düğümü” oluşturmıştır. Bu düğümün çözülmesi süreci, ateşkesten sonra imzalanması öngörülen ve Avrupa kamuoyunun “Türk Barışı” olarak nielendirdiği Sevr Barışı’nın imzalanmasını geciktirmiştir. Bu düğümün çözümündeki güçlükler ve M. Kemal önderliğindeki Müslüman-Türk direnişin kısıtlı olanaklara rağmen siyasi ve askeri organizasyon yeteneği İngiltere, Fransa ve İtalya’nın politikalarını güncellemelerini gündeme getirmiştir. Bu güncellemeden; savaşın kaybedeni Almanya, Avrupa’da siyasi, askeri ve ekonomik iyileşme, Rus coğrafyasında yeni ticari kazanımlar ve eski müttefiki Türkiye’de nüfuzunun yeniden inşası için büyük bir umut ışığı görmüştür. Bu bağlamda makalemizde, Türk kurtuluş savaşına hazırlık sürecinde, Türk-Alman-Sovyet ortak çıkarlarına ve Bolşevizm’in rolüne Alman ulusal basınında yer almış, bir kısmı bu çalışmada ilk defa yayınlanan haber, analiz ve makalelerden yararlanılarak ışık tutulmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Sorunu, Kurtuluş Savaşı, Emperyalizm, Bolşevik Rusya, Almanya

Abstract

Described in European literature as “Oriental Problem”; the race for political and economic influence over the property of “the Sick Man” ended in 1918 with the victory of the UK-led allied states. After the victory, the allies’ disagreements in sharing the spoils, the emergence of Bolshevik Russia as a force that balanced itself against British imperialism in the short term with a desire to protect itself and to spread economically in the long term by beginning to play an active role in the international equation thanks to Brest-Litovsk, and finally the establishment of an alliance against imperialism by this Bolshevik force and the Anatolian Turkish national resistance with common political and social values all formed a “Turkish Knot” that was difficult to resolve. The process of resolving this knot delayed the signing of the Peace Treaty of Sevr, which was envisaged to be signed after the ceasefire and which the European public described as “Turkish Peace”. Despite the difficulties in resolving this knot and the limited possibilities of the Muslim-Turkish resistance led by M. Kemal, its political and military organizational capability brought up updates to the policies of Britain, France and Italy. From this update, Germany, the loser of the war, saw a political, military and economic recovery in Europe, a glimmer of hope for new trade gains in the Russian geography and the reconstruction of its influence in its former ally, Turkey. In this context, in preparation for the Turkish liberation war, the German national press took part in common Turkish-German-Soviet interests and in the role of Bolshevism, some of which were published for the first time in this study, by trying to shed light into this matter using news, analysis and articles.

Keywords: Turkish Problem, War of Independence, Imperialism, Bolshevik Russia, Germany.

Giriş

1915/1916 Çanakkale Savaşları'nda M. Kemal'in Anafartalar'da gösterdiği kahramanlıkla Çanakkale'yi geçip İstanbul üzerinden Karadeniz'e açılmamışlardır. Çanakkale vasıtasıyla itilaf devletleri'nden askeri yardım alamayan Çar'ın ordusunun Almanlar'a yenilmesi Rusya'daki sosyal-siyasal hoşnutsuzluğu derinleştirmiştir. Türk-Alman ittifakının Çarlık Rusyası'na indirdiği askeri, ekonomik ve siyasi darbeler, Çarlık Rejimi'nin yıkılmasını ve Bolşevik İhtilal'in Bolşevik Devrim'e evrilmesini hızlandırmıştır.¹ 1917'de Lenin ve Stalin Çar'ın İtilaf Devletleri ile imzaladığı Rusya'ya İstanbul ve Boğazlar'ın Ruslar'a verilmesini öngören antlaşmayı yırttıklarını ilan etmişlerdir. "[...] İstanbul Müslüman Türkler'in elinde kalmalıdır [...]" diyerek başkalarına ait toprakların gasp edilmesinin şiddetle karşısında olduklarını "Rusya'nın ve Doğu'nun Bütün Müslüman Emekçilerine" bildirmişlerdir.² Bununla da yetinmeyen Bolşevik Ruslar, 8 Kasım 1917'de, İttifak Devletleri'ne 'hak ve demokrasi temelinde' barış teklif etmişlerdir. 'Özel bir barış' ile Rusya'yı başından itibaren etkisiz kılmak için fırsat kollayan Almanya³ ve hatta Osmanlı Devleti için bir umut ışığı olarak görülen bu teklif, 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Antlaşması'nın imzalanmasıyla taclandırılmıştır.⁴ Alman kamuoyunun duygu ve düşüncelerini sabah sayısında manşetten ve tam sayfa olarak aktaran Vossische Zeitung akşam sayısında, antlaşmanın Almanya saflarında olduğu kadar Türk saflarında da büyük bir sevinçle karşılandığını ve Osmanlı delegasyonu başkanı Galip Kemal Paşa'nın Türk-İslam Dünyası adına duyduğu memnuniyeti aktarmıştır.⁵ Alman kamuoyunda olduğu kadar Türkiye'de de şaşkınlıkla karışık bir heyecan yaratan bu gelişmeyi, Alman gazetelerinin bir kısmı büyük bir zafer olarak nitelendirirken bir kısmı da kısmi bir zafer ve geçici bir barış antlaşması olarak nitelendirmişlerdir. Bolşevik sempatisini Alman gazeteleri bu barış antlaşmasını Ruslar'a yapılmış kapitalist bir dayatma olarak nitelendirmişlerdir. Netice itibarıyla Lenin, Brest-Litovsk Antlaşması'nı imzalayarak bir takım tavizler vermişse de bir yandan Bolşevik devrime yönelik Alman tehdidini savurmuş, diğer yandan Kars, Aradahan ve Batum'u Türkler'e geri vererek büyük bir taviz vermiş gibi görünmüşse de petrol zengini Bakü'nün Bolşevik Rusya'nın elinde kalmasını sağlamıştır.⁶ Selami Kılıç'ın Theodor Schieder'den aktardığı üzere, Brest-Litovsk Antlaşması sonuçları itibarıyla Bolşevizm'in kurtuluşu olmuştur. Lenin'in yeni Sovyet Rejimi'nin muhalefeti sindirmesinde, Bolşevik Parti'nin yok olmaktan kurtulmasında, Sovyet Rusya'da yerleşmesinde, gelişmesinde ve güçlenmesinde bir dönüm noktası olmuştur.⁷ Brest-Litovsk'ta Bolşevik Rus delegasyonunun başkanı Sakolnikof'un antlaşmanın son oturumunda bu durumu özetleyen ve Almanlar'a öğüt verici ifadeleri, Alman Sosyal Demokrat Parti (SPD)'nin sosyalist eğilimli yayın organı Vorwärts Gazetesi tarafından müteakip şekilde aktarılmıştır:

¹ Bayram Kodaman, "Bolşevik İhtilali ve Türkiye", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 25, Isparta (Mayıs) 2012, s. 66.

² Mehmet Perinçek, *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri-Sovyet Arşiv Belgeleriyle*, Kaynak Yayınları, I. Basım, İstanbul 2005, s. 18, 19.

³ Mustafa Çolak, *Almanya'nın Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2006, s. 197.

⁴ "Unterzeichnung des Friedens mit Russland", *Vossische Zeitung-Morgen Ausgabe*, 4. März 1918, s. 1; "Der Wortlaut des Friedensvertrages", *Vossische Zeitung- Abend Ausgabe*, 4. März 1918, s. 1, 2; "Frieden mit Russland", *Vorwärts-Zentralorgan der sozial demokratischen Partei Deutschlands*, 4. März 1918, s. 1.

⁵ "Die Mohammedaner in Russland", *Vossische Zeitung-Abend Ausgabe*, 4. März 1918, s. 2.

⁶ Selami Kılıç, "Unutulmuş Barış: Brest Litovsk (Mrt 1918)", *Atatürk'ten Soğuk Savaş Dönemine Türk-Rus İlişkileri, I. Çalıştay Bildirileri (14-15 Mayıs 2010)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2010, s. 39.; M. Çolak, a.g.e., s. 218.

⁷ S. Kılıç, a.g.m., s. 49.

“[...]Salonikoff bizden, yapamamış olduğumuz ve her ülkenin bizzat kendisi tarafından sadece kendisi için yapabileceği şeyi istiyor. Sadece Rusya Rusya’ya yardım edebilirdi! [...]”⁸

Lenin’in dahi bir ‘paçavra parçası’ olarak nitelendirdiği bu barışla Bolşevik Rusya, Almanya ve Avusturya-Macaristan’ı firenleyerek batı kanadını güvence altına alırken, Osmanlı Devleti ile de güneydoğu kanadını güvence altına almıştır.⁹

9 Eylül 1918’de Alman Genelkurmay Başkanlığı Alman İmparatoru II. Willhelm’e savaşın her şekilde kaybedildiğini bildirmiştir. Almanya İtilaf Devletleriyle Rethondes’te bir ateşkes antlaşması imzalamaya hazırlanırken,¹⁰ müttefiki Osmanlı Devleti’nin 30 Ekim 1918’de Mondros Ateşkesini imzalaması Alman basınında en az bir Alman ulusal sorunu kadar yankı bulmuştur. Hem Almanlar’ın hem de Türkler’in Brest-Litowsk heyecanları yerini itilaf devletlerine yenilgileriyle imzalayacakları ateşkes antlaşmalarının tedirginliğine bırakmıştır. Mondros Ateşkesi’nin ertesi günü, Alman Vossische Zeitung “Türk Fevkalâde Barışı’nda Bir Adım” başlıklı haberinde eski müttefik bakış açısıyla ateşkesin İstanbul basınındaki yansımalarını aktarmıştır. Buna göre, Tercüman Gazetesi’nin, “[...]Biz de Almanlar’ı sevmiyoruz ve kendilerini hiç sevmeyeceğiz. Bu, esasen bizzat Almanlar’ın yanlısıdır.” ifadesiyle eski müttefik Almanya’ya karşı kışkırtıcı hakaretler içeren nefret söylemlerinden ve mağlubiyetin faturasını Almanya’ya kesmiş olmasından ötürü Alman kamuoyunda ve siyasi çevrelerinde duyulan rahatsızlık dile getirilmiştir.¹¹ Aynı gazete, 1 Kasım 1918’de Fransa Donanma Bakanı Georges Leygues’in bu ateşkesle, “[...]Çanakkale Boğazı’nın itilaf devletlerine açılarak İstanbul Boğazı üzerinden Karadeniz’e rahatça açılması[...]” olanağını bulduklarına vurgu yapan açıklamasına “Çanakkale Boğazı’nın Açılması” başlığıyla yer vermiştir.¹² Ertesi günkü akşam sayısında aynı gazete, Mondros Ateşkesi’nin 25 maddesini tam metin olarak yayınlamıştır. Vorwärts, Daily News başta olmak üzere, İngiliz basının ağırlıklı olarak, Çanakkale Boğazı’nın açılarak İngiliz siyasetine Rusya’yı yeniden kazanma yolunu açmasına vurgu yaptıklarını aktarmıştır:

“[...]Karadeniz artık bize açıktır ve birkaç gün içinde İngiliz gemileri Tuna’da ve Sivastopol önünde olacaklar. Birkaç hafta içerisinde Rusya’daki halka İngiliz yardımı ulaşacaktır. Alman İmparatorluğu’nun Şark’taki vizyonu kaybolmuştur”.¹³

Mondros ateşkesiyle Türk Boğazları’nın İtilaf Devletleri’ne açılmasıyla İngilizlerin sadece Bolşevik Rusya karşı¹⁴ değil Almanya’ya karşı da bir plan içerdiği Vorwärts Gazetesi tarafından aktarılmıştır. Buna göre, İngiltere, Çanakkale’nin açılmasıyla Tuna Nehri boyunca Almanya’yı sıkıştırıp Batı ile Doğu Cephesi arasında savunmasız hale getirmeyi ve Almanya’nın planlamıştır.¹⁵ Aynı tehdit Bolşevik Rusya için de geçerli olmuş ve bunun tedirginliğini yaşayan Bolşevik Rus Hükümeti 15 Şubat 1919’da Osmanlı Sultanı’na dostluk ve ittifak teklifi dahi sunmuştur.¹⁶ M. Perinçek’in aktardığına göre, Sovyetler’in resmi yayın organlarından İzvestiya Gazetesi 24 Nisan 1919 tarihli sayısında; Türkiye’nin Sovyet Rusya’nın emperyalizme karşı

⁸ “Die letzte Sitzung von Brest Litowsk”, *Vorwärts*, 6. März 1918, s. 1.

⁹ S. Kılıç, a.g.m., s. 38.

¹⁰ Storer, Colin, *Weimar Cumhuriyeti’nin Kısa Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013, s. 47-49.

¹¹ “Der türkische Sonderfriedensschritt”, *Vossische Zeitung-Abend Ausgabe*, 31. Oktober 1918, s. 3.

¹² “Oefnung der Dardanellen”, *Vossische Zeitung-Abend Ausgabe*, 1. November 1918, s. 1.

¹³ “Die Bedingungen für die Türkei”, *Vossische Zeitung-Abend Ausgabe*, 2. November 1918, s. 4.

¹⁴ M. Perinçek, a.g.e., s. 21, 22.

¹⁵ Bu ateşkesin Türkiye’deki sivil, asker veya diplomat bütün Almanların ve Avusturyalıların Türkiye’yi bir ay içinde terketmeleri koşulu Vorwärts Gazetesi’nin 3 Kasım 1918 sayısında ayrıca vurgulanmıştır; “Waffenstillstand mit der Türkei-Bedingungslose Uebergabe”, *Vorwärts*, 3. November 1918, s. 1, 2.

¹⁶ Gotthard Jäschke, “Neues zur russisch-Türkischen Freundschaft von 1919-1939”, *Die Welt des Islams*, New Seies, Vol. 6., Issue ¾, 1961, s.203.

korunmasında bir tampon bölge olduğuna, Çanakkale ve İstanbul Boğazları'nın Türkler'in elinde kalmasının İtilaf Devletleri'nin Bolşevik Rusya'yı Karadeniz'de bloke etmesini önleyeceğine dikkat çekmiş ve bu nedenle "[...]Türkiye'nin kurtuluş savaşı Rusya'nın da hayatı çıkarlarına yararlıdır[...]" ifadesine yer vermiştir.¹⁷

1. Mustafa Kemal'in ve Bolşevikler'in İlk Temasları ve Örgütlenme Faaliyetleri

İtilaf Devletleri'nin ateşkes antlaşmasına dayanarak; Musul ve İskenderun'un işgaliyle başlayan işgaller serisi, Adana, Mersin, Antalya, İstanbul (13 Kasım 1918) ve nihayetinde 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali ile sürmüştür.¹⁸ Bolşevik ajanların işgaller döneminde Anadolu'nun dört bir yanına yayılmış oldukları ve geniş halk kitleleri arasında propaganda faaliyetleri yürütürken Türk ulusal hareketinin komutanlarıyla iletişime geçmeye çalıştıkları,¹⁹ diğer yandan ulusal hareketin de komşu Müslüman gruplarla temas halinde olduğu, bütün bunları ayrı birer tehdit olarak algılayan itilaf devletlerince de tespit edilmiştir. Mustafa Kemal Paşa 17 Haziran 1919'da Havza'da Bolşevik temsilci Albay Beduenni ile gayri resmi görüşmeler yapmış, Bolşevik askeri ve ekonomik desteğine karşılık, hilafetin ve saltanatın kaldırılıp Anadolu'nun tamamen komünistleştirilmesi teklifini reddetmiştir. Bunun yerine emperyalizme karşı Bolşeviklerle ortak bir paydada askeri ve siyasi bir ittifakı tercih etmiştir.²⁰

Bu işgallere karşı Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarının Bolşeviklerle kurulan bu gayri resmi temaslarından başka, Anadolu'dan Kafkasya'ya, hatta Irak ve Suriye'ye kadar geniş bir coğrafyada direniş örgütlenmeleri ile siyasi ve askeri ittifak çalışmaları Alman basını tarafından yakından takip edilmiştir. Vossische Zeitung 6 Ağustos 1919'da I. Dünya Savaşı'nda bilhassa Necef ve Kerbela'daki Almanya'nın cihad projesinde aktif bir rol oynamış olan Alman Yahudisi gazeteci-yazar Dr. Edgar Stern-Rubarth'ın²¹ "Türkiye'de Neler Oluyor?" sorusunu cevaplandırmaya çalıştığı makalesine yer vermiştir. Türkiye'nin kayıtsız, şartsız teslimiyeti anlamına gelen Mondros Ateşkesi'nin imzalanmasının İngiltere ve Fransa'nın yörgüneleri mahiyetindeki, İstanbul'daki Sultan ve Halife tarafından -sözde- baskı altında tutulan halkların 'özgürleştirilmeleri' hareketinin karşı yansımalarının görülmeye başladığını ve belirtmiştir:

"[...]Sayısız aşiret, kabile ve inanç topluluğunu, bunların çıkar çatışmalarını ve halklarının genel zihniyetini bilen herkes, Halife'nin makamından edilmesinin ve engellenmesinin Asya Türkiyesi'nde çok da kolay kabullenilmeyeceğini de iyi bilir[...]"

Savaş tecrübelerine dayanarak Rubarth, İngilizler'in fakirleştirilmiş [Osmanlı] ülkesinde Araplar'ın bir kısmını parayla satın almalarına rağmen, Divan-ı Harp'te haklarında idam cezası verilen Enver, Talat ve Cemal Paşalar'ın her birinin ayrı ayrı taraftar kitlelerinin olduğunu hatırlatmıştır. Sünni veya Şii Müslümanlar'ın nazarında baskıcı olarak Halife ve Sultan'ın değil, İngiltere'nin görüldüğüne dikkat çekmiştir. Türkiye'nin kaderi konusunda kesin kararın Almanya'nın İtilaf Devletleriyle imzalamış olduğu Versay Barışı'nda netleşmiş olduğunu iddia eden Rubarth, imparatorluğun dört bir yanında bir kısmı son derece ciddi boyutta olan ayaklanmaların yaşandığını hatırlatmıştır. İngilizler'in bir 'isyan hareketi' olarak nitelendirdikleri bu ayaklanmalardan Anadolu'daki hareketin liderliğini ise kendini 'Milli Savunma'nın Diktatörü'

¹⁷ M. Perinçek, *a.g.e.*, s. 22.

¹⁸ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi 1. Kitap: İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direnişe*, Bilgi Yayınevi, 1. Basım, İstanbul 1991, s. 71-75.

¹⁹ Salâhi R. Sonyel, *Mustafa Kemal Atatürk ve Kurtuluş Savaşı (Yeni Belgelerle 1918-1923)*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008, s. 515, 516.

²⁰ Salâhi R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I-Mondros Bırakışmasından Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar*, Türk Tarih Kurumu, 4. Baskı, Ankara 2014, s. 87, 88, 183, 186, 192-197; M. Perinçek, *a.g.e.*, s. 32-36.

²¹ Leben von Edgar Paul Stern-Rubarth, https://de.wikipedia.org/wiki/Edgar_Stern-Rubarth, s. 1. (E.T.04.04.2020)

olarak nitelendiren Mustafa Kemal Paşa'nın bulunduğunu belirtmiştir. Karadeniz'e İngiliz baskısıyla görevlendirilirken Sultan'a itaat edeceği sözünü vermiş olan Mustafa Kemal'in şimdilerdeki İstanbul Hükümeti'nin emirlerini yerine getirmeyi reddettiğine dikkat çekmiştir. İngilizler'in İslam dünyasını parçalama politikasına karşı Mustafa Kemal Paşa'nın da güçlü bir desteğe sahip olduğu uyarısında bulunan Rubarth, Mustafa Kemal'in Irak'ın da en büyük şeyhi olan Türk-Alman dostu Acemi Paşa²² ile son derece iyi ilişkilerinin olduğunu, Şeyh'in Mustafa Kemal'e bizzat telgrafla Irak'ın 55 aşiretinin -aralarında daha önce para için veya korkudan İngiliz saflarında görünenler dâhil- Türkiye'nin hakimiyeti altında kalmak için Kerkük'te İngiltere'ye karşı direniş göstereceklerine dair beyanatlarını bildirmiştir. Doğu Anadolu'da da Balkan Savaşları'nda Hamidiye Kruvazörö'nün komutanlığını yaparken ünlenen Rauf Bey'in de İngilizler'e hizmet eden Emir Faysal'ın en büyük düşmanı Şeyh İdris ile işbirliği yaptığını belirtmiştir.²³ Buna karşın, 'İtilaf Devletleri'nin Korkuluğu (Strohmänn der Entente)' olarak nitelendirdiği Hicaz Emiri Hüseyin'in Necid Emirine diz çöktürmek için yaptığı saldırıda yenilerek ilk hezimetini almış olduğuna ve maddi bedel ödemek zorunda kaldığına dikkat çekerek İngilizler'in aldıkları yaraya işaret etmiştir. Mustafa Kemal Paşa'nın ise, Kafkasya'dan Mezopotamya'ya kadar bir organizasyon ağı kurmuş olduğunu vurgulayan Rubarth, nihayetinde Müslüman bağımsızlık hareketinin Dağıstan, Gürcistan, Osetya ve Kuban bölgelerindeki Kafkas halklarına da sirayet ettiğine dikkat çekmiş ve bu şartlar altında İtilaf Devletleri'nin içine düşmüş oldukları müşkül vaziyeti müteakip şekilde değerlendirmiştir:

"[...]İtilaf devletleri son ısırsılarında Türkiye'yi yutabilmek için bayağı bir zamana sahip olacak ve yeni askeri operasyonlar yapmaksızın Türkiye'yi parçalama planlarını gerçekleştirip gerçekleştirecekleri ise kuşkuludur."²⁴

2. Alman basınında Anadolu'da Bolşevizm

Türk ulusçular ile Bolşevikler'in yaklaşmasına ilişkin istihbaratlar İngilizler'i son derece endişelendirmiştir.²⁵ Bu temaslar İngilizlerinki kadar Alman istihbarat raporlarına da yansımıştır. Hatta Alman basınının öncülüğünü yapan diplomat ve asker kökenli gazeteciler tarafından da hem gizli diplomatik yazışmalarda hem de gazetelerindeki değerlendirmelerinde dile getirilmiştir. Enver Paşa'nın 'sütkardeşi' ve 'Türkiye bilgini' olarak da nam salmış olan Alman Donanma Ataşesi,²⁶ Alman Asya Savaşçıları Birliği'nin 2. Başkanı²⁷ ve Alman ulusal basınının gözdesi Deutsche Allgemeine Zeitung'un (DAZ'ın) genel yayın yönetmeni Hans Humann Alman Donanma Komutanlığı'na 16 Ağustos 1919'da yazdığı raporda Anadolu'daki Bolşevik etkilere ilişkin kapsamlı bilgi vermiştir. Düşman kuvvetlerinin Anadolu'yu yer yer işgallerinde vahşice zafer sarhoşluğu desteklendiklerini, bunların Türkiye'yi ve Türkleri tamamen yok etme amaçlı vahşice ve birer skandal olan yöntemlerinin Türk halkı arasında siyasal milliyetçi dayanışmayı zorunlu olarak beraber getirdiğini Müslüman Türk karakteristik unsurları sağlamlaştırdığına vurgu yapmıştır.²⁸ Gerçekten de itilaf kuvvetlerinin işgal faaliyetleri ve uyguladıkları zulüm Türk aydınları arasında olduğu kadar Türk halkı arasında da kin ve nefreti körüklemiş ve Bolşevizm'e

²² Qassam KH. Al-Jumaili; İzzet Öztoprak, *Irak ve Kemalizm Hareketi (1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999, s. 76, 77.

²³ Edgar Stern-Rubarth, "Was geht in der Türkei vor?", *Vossische Zeitung-Morgenausgabe*, 6. August 1919, s. 1.

²⁴ Stern-Rubarth, "Was geht in der Türkei vor?", *Vossische Zeitung-Morgenausgabe*, 6. August 1919, s. 1, 2.

²⁵ S. R. Sonyel, *Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı...*, s. 516.

²⁶ Sezen Kılıç, "Alman Deniz Ataşesi Humann'ın Mektuplarında Enver Paşa", *Bilig*, sayı 77, Ankara, Bahar 2016, s. 110, 111.

²⁷ "Wie der Bund entstand?", *Mitteilungen des Bundes der Asienkämpfer*, Nr. 1, Jahrgang 11, .Aralık 1919, s. 1, 2.

²⁸ Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (PA AA), R 14506, *Von Hans Humann an dem Chef der deutschen Admiralität Frikoi* 16. August 1919, "Über die Lage in der Türkei anfang August 1919", s. 19.

sempatiyi arttırmıştır. Bazı Türk aydınları Komünizm'in İslam'ın yeni bir açılımı olduğuna ve Karl Marx'ın "Das Kapital" eserinin Kur'an-Kerim'in çevirisinden başka bir şey olmadığına inanmışlar ve geniş halk kitlelerine bunun propagandasını yapmışlardır. Kazım Karabekir gibi Türk önderleri İtilaf Devletleri'ne karşı verilen diploması savaşında da Bolşevik Rusya ile bir ittifak yapılmasını daha Nisan 1919 itibarıyla yaymaya başlamıştı.²⁹

Türk-İslam kültürünün baskın olduğu Anadolu'da bolşevik nüfuzun artmasına ve Müslümanların bolşeviklerle dayanışmalarına ilişkin raporunda Humann; İslam ile Bolşevizm'in zıt kutuplar olarak görülmesine karşın bağdaşmayacaklarına dair bilginin bir önyargı olduğunu belirtmiştir:

"[...]Bu meselenin anlaşılabilmesi için konuyu Türkiye ve Bolşevizm ikilemi içinde değil de Komünizm ve İslam ikilemi içerisinde değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü, etkileri bakımından bir tanesi diğerinin aynısıdır. Avrupa ile bağlantılı bölgelerine rağmen Asya Türkiye'si'ndeki nüfusun hala ataerkil yaşam tarzını üretimde, tüketimde ve mülkiyette her formda yaşadığına dikkat çe ve bu sistem içerisindeki halkın her kesimini tatmin etmiş ve bu güne kadar bunlardan hiçbirinin bu mevcut sosyoekonomik sistemin temelini değiştirmek için kaydedeğer bir kalkışmada bulunmamışlardır[...]"

Humann, bu sistemi sağlamlaştıran unsurun ise, buradaki ilkel yaşam koşulları olduğuna işaret etmiştir. Patriarkal sistem ile komünizmin zıt kutuplar olduğunu hatırlatmış, bu zıt kutupların birbirleriyle o kadar yakın etkileşimde olduklarına ve bu sistemlerden birinden diğerine geçişte teknik formu hariç büyük bir fark olmadığına işaret etmiştir:

"[...]Toplumsal ortaklık düşüncesi Anadolu'daki ataerkil toplumun yaşam tarzında mevcuttur. Dolayısıyla Komünizm ve İslam temelde birbirinden ayrılmamakta, aksine bunlar arasında bir dengeyi rahatlıkla kurabilmektedir[...]"

Anadolu'da gariban bir Türk'ün hiçbir kıskançlık göstermeksizin Paşasını gördüğünü, bir bedevinin ise şeyhine kin ile baktığını belirten Humann, Anadolu'daki toplumsal yaşam tarzının sadece geleneklerle ve yaşam şartlarıyla temellendirilemeyeceğini, bunun aynı zamanda dini öğretiyi temellendirilmesi gerektiğini ve Anadolu halkı arasında ortak mülkiyet bilincinin son derece sağlam bir şekilde yerleşmiş olduğuna dikkat çekmiş ve;

"[...]bunu komünizm de değiştiremez. Tüm güçler bütün dünya mallarını ellerinden alsa da Anadolu'daki ataerkil yapı, liderlerinin son ürünü dahi kendileriyle paylaşacaklarından, daha doğrusu paylaşmak zorunda olduklarından eminlerdir[...]"

Bu bağlamda propagandasını sürdürdüğü bölgelerde mevcut sosyal sistemle ve ilişkilerle herhangi bir çatışmaya girmeksizin de Komünizm'in yayılabileceğini belirten Humann, İran'da 19. yy'da ortaya çıkan Bahailik öğretisinin liderinin öldürülmesinden sonra da İran'dan sonra Anadolu'da sosyal mevcut düzenle çatışmaya girmeden etki alanını genişletmiş olmasını benzerlik gösteren bir olay olarak sunmuştur.³⁰ Bu meyanda Humann ayrıca, siyasetçi ve devlet adamları arasında da tartışılan bu konuda, Türk siyasetçilerinin Türkiye'de Bolşevizm'in dış politikada birtakım avantajlar kazandırması halinde, Türk halkının karakteristik özelliklerine ve yerel özgün şartlarına göre uyarlanması çok olasılıklı ve başarıya ulaşabileceği görüşünde olduklarını belirtmiştir. Bu arada Humann, İngiliz basınına dayanarak Bolşevizm'in İslam ülkelerinde ve Hindistan'da yayılmaya başladığı bilgisini de aktarmıştır.³¹

²⁹ S. R. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I...*, s. 86.

³⁰ PA AA, R 14506, a.g.b, s. 19, 20.

³¹ PA AA, R 14506, a.g.b, s. 20.

2.1. Anadolu'daki Bolşevik Faaliyetlerine Karşı İngiliz Tepkileri

Humann'ın da açıkladığı üzere, Bolşevikler Anadolu'da canlı bir etki alanı oluşturmuşlar ve bunu daha da güçlendirmek için propaganda faaliyetlerini en üst düzeyde sürdürmüşlerdir. Bolşevik Dışişleri Bakanı Çiçerin 13 Eylül 1919'daki radyo konuşmasında Türkiye'nin çiftçi ve işçi sınıfına yerli ve yabancı bütün sömürücülerine karşı ayaklanma çağrısı yapmış ve Anadolu'nun Müslüman halkına 'dostane' bir el uzatmıştır.³² İngilizler'in Bolşeviklerin bu faaliyetlerinden duydukları rahatsızlık, Bahailiğin Daily Cronicle yazarı Harold Williams'ın İngiliz genel kanaatini de yansıtan, şark ülkelerinde Bolşevizm'in taraftar bulmasından duyduğu rahatsızlığa ilişkin ifadelerini Rote Fahne (Kızıl Bayrak) Gazetesi aktarmıştır: "[...]Bolşevizm samimi ve onurlu islami geleneklerle zıttır[...]"³³ Bolşevik etkinin ortak İngiliz karşıtlığı paydasında Küçük Asya'da ve hatta Mezopotamya, İran ve Orta Asya'daki Türk-İslam coğrafyasında Türk-Arap-Fars bütün Müslümanları milliyetler üstü dini ortak paydada birleştirdiğine ve İngilizler arasında yarattığı endişeye Die Rote Fahne 28 Aralık 1919'da yeniden değinmiştir. "Mezopotamya'da Ayaklanmalar" başlıklı haberinde Die Rote Fahne, bilhassa Türk birliklerini bir arada tutabilmek için Doğu Anadolu'da İngiliz karşıtı dalgaların oranının şaşırtıcı bir şekilde arttığına dikkat çekmiştir. Mezopotamya'da ise, Bedevilerin silahlanarak Türklerle işbirliği yaptıklarına ve Fırat nehrinden Bağdat'a doğru ciddi bir ayaklanma ile birlikte yakın zamanda İngiliz kuvvetleriyle çatışmalarının an meselesi olduğuna işaret etmiştir.³⁴

2. 2. Anadolu'da Bolşevizm'e ve Müslüman Türk Direnişine Karşı Tedbirler

1 Ocak 1920'de DAZ "Türkiye'nin Kaderi" başlıklı haberinde İngiliz ve Fransız siyasi kulislerinde ve kamuoyunda Türkler'in Avrupa'dan sökülüp atılmaları, Sultan ve Halife'nin geleceği ile birlikte İstanbul'un itilaf devletleri için önemi üzerine değerlendirmeleri aktarmıştır. Buna göre İngiltere, Bolşevik Ruslar'a ve Almanlar'a karşı İstanbul ve Boğazlar'ın kontrolünü sağlamayı ve Halifenin Anadolu'ya yerleştirilmesiyle de Türkler dışındaki Müslümanlar'a etkisinin silinmesini hedeflemiştir. 'Dostane' İslam politikası gütmüş Fransa ise, son gelişmelerle sarsılan nüfuzunu kaybetmemek için bu plana karşı çıkmıştır. Bu bağlamda DAZ, İstanbul'u stratejik bakımdan değerli kılan unsurun Osmanlı Sultanı'nın İslam Halifesi olarak İstanbul'da konumlanması olduğuna dikkat çekmiştir. Sadece Osmanlı Hükümeti'nin Asya kanadına taşınmasının ve sadece Sultan'ın dini bir figür olarak İstanbul'da bırakılmasının göstermelik bir sonuç olacağı öngörüsünde bulunmuştur. Hükümeti olmaksızın Halife'nin bir hiç olduğu ve kendisi olmaksızın ise hükümetin başsız bir vücuttan farksız olacağı vurgulanmıştır. Fransa'nın geleneksel İslam dostu politikasını sürdürüp Osmanlı Halifesi'nin İstanbul'da kalmasını istediğinin herkes tarafından bilindiğine dikkat çeken DAZ, İngiltere'nin ise büyük bir islami güç olarak nitelendirdiği Fransa'yı göstermelik İslam dostu politikalarını terketmesi ve Halife'nin Küçük Asya'ya taşınmasına rıza göstermesi halinde, Suriye ve Çukurova'da yapmış olduğu ticari yatırımlardan elde edebileceği büyük bir kazançla ikna etmeye çalışmıştır. Halifeyi K. Asya'ya nakletmenin temelinde yatan ana stratejik neden ise, Lyloyde George'tan müteakip şekilde aktarılmıştır:

³² S. R. Sonyel, *Mustafa Kemal (Atatürk) ve Kurtuluş Savaşı...*, s. 515, 516; G. Jäschke, a.g.m., s. 203.

³³ "Der Bolschewismus im Osten", *Die Rote Fahne-Zentralorgan der kommunistischen Partei Deutschlands (Spartakusbund)*, 21. Dezember 1919, s. 1.

³⁴ "Die Aufstände in Mesopotamien", *Die Rote Fahne*, 28. Dezember 1919, s. 1.

“[...]Sultan ve İstanbul’daki hükümet kovulursa, Boğazları gerektiğinde savunabilecek tam da yerindeki ve noktasındaki yegâne gücü de kovmak anlamına gelecektir. Bu nedenle müttefikler Boğazlar’ın korumasını üstlenmelidirler[...]”³⁵

İngiltere’nin İslam’ın deesentralizasyonunda ısrarcı olmasında Bolşevik Ruslar’ın Türkistan yolunda İngilizler’in müttefikleri Denikin ve Kolçakları yenilgiye uğratmış olması ve bunun ardından İstanbul’da, Odessa limanından gelmiş liderleri, Kazan Türk’ü bir Müslüman, Dr. Saidow olan bir Rus gemisindeki bolşevik heyetin elinde bolşevik propaganda broşürlerin yakalanmış olması da önemli bir rol oynamıştır. Vorwärts Gazetesinin 4 Ocak 1920’de aktardığı ve ertesi gün de DAZ’ın teyit ettiğine göre, bu propaganda broşürlerinden yola çıkarak İngiltere, Moskova Hükümeti’nin Doğu’da İngiliz karşıtı propaganda için bütün Şark ülkeleriyle ilişki kurduğu kanaatine varmıştır. Ayrıca Vorwärts Gazetesi’nde yer alan habere göre İngiltere, Türk milliyetçisi belli bir kesimin Bolşevik hareketine çok dostane yaklaştıklarını ve yüzlerce Osmanlı Albayı’nın ve diğer askeri personelinin Kızıl Ordu’da görev aldıklarını ispatlamıştır. Bütün bu gelişmeleri bahane eden İngiltere, İslam’ın Bolşevikler’in İngiliz karşıtı propaganda aracı olmasına engel olmak için İstanbul ve Çanakkale Boğazları’nın uluslararasılaştırılması ve İngiliz kontrolü altına alınması için daha da kararlı bir tavır almıştır.³⁶ Böylelikle İngiltere, Rus coğrafyasındaki Müslümanları da daha rahat yönlendirebileceğini ümit etmiştir.³⁷ Bütün bu endişelerle, DAZ’ın 8 Ocak 1920’de “İngiltere ve Türk Sorunu” başlıklı haberinde aktardığı üzere, İstanbul, Boğazlar ve Halife’nin statüleri konusunda tedbirleri zorunlu gören İngiltere, Bolşevik Rusya’ya atıfla İstanbul ve Boğazlar’ın kapitalist devletler dışında herhangi bir gücün tekeline girmesinin Şark meselesinde daha büyük karmaşalara yol açacağı görüşünde olduğunu ve bunun hiçbir suretle kabul edilemeyeceğini beyan etmiştir.³⁸

Alman Asya Savaşçıları Dergisi’nin Genel Yayın Yönetmeni P.H. Cleemann, derginin şubat sayısında “Türk Sorunu” başlığıyla kaleme aldığı makalesinde, Brest-Litowsk ile ilişkili olarak, Avrupa’da Sosyalist bir devrim çalışmasının ‘Alman Duvarı’na takılması ile kendilerine yeni bir Sosyalist cephe arayan Moskova-Kremlin’in Anadolu’daki Müslümanlar’ın bağımsızlık savaşını Sosyalist devrim için kullandığını ve bunun tüm Müslümanlar arasında yayılma tehlikesi olduğunu ve bu Müslüman Türk bağımsızlık hareketinin de Bolşevik Rus liderlere, dünyada sosyalist bir devrim için yeni ve etkili bir nabız ve ivme kazandırdığına dikkat çekmiştir. Bu bağlamda İngiltere için olduğu gibi, Fransa için de Türk Sorunu’nun olabildiğince hızlı ve kısa bir sürede çözülmesinin hayati bir önem arzettiğine işaret etmiştir. Anadolu’da olduğu gibi Hindistan’da ve diğer Müslüman ülkelerde de sonu belirsiz bir iç savaşı tetikleyip İngiltere’nin ve Fransa’nın kolonilerini kaybetmelerine yol açabileceğinden Mondros Ateşkesi ile öngörülen Türkiye’nin parçalanması meselesinin Fransa için geçici bir durum olduğunu belirtmiştir. Fransa’nın birçok Müslüman halkı yeni mandateri olarak Osmanlı Devleti’nin bütünlüğünün korunması gerektiği ve Osmanlı Halifesi’nin İstanbul’dan çıkarılması halinde tüm İslam âleminde bir isyan hareketi başlatacağı kanaatinde olduğunu belirtmiştir. Bu bağlamda Fransa’nın mandaterliğini yaptığı Suriye’de Müslümanlarla yaşadığı olumsuz tecrübelerden de yola çıkarak “Türk Sorunu” nun çözümünde,

“[...]Çanakkale istihkâmlarının Türkler’in bir daha asla torpidoları ve mayınları yerleştirip inşa edemeyecekleri surette ilmeklenmeleri ve uluslararası bir komisyon tarafından kontrol edilmesi

³⁵ “Das Schicksal der Türkei”, *Deutsche Allgemeine Zeitung (=DAZ) Morgen Ausgabe*, 2. Januar 1920, s. 1.

³⁶ “Die Lage in der Türkei”, *Vorwärts-Ohne Angabe*, 4. Januar 1920, s. 1.

³⁷ “Um Konstantinopel-Die Gegensätze im Verband”, *DAZ*, 5. Januar 1920, s. 1.

³⁸ “England und die türkische Frage”, *DAZ-Morgen Ausgabe*, 8. Januar 1920, s. 1.

koşuluyla Osmanlı Halifesi'nin İstanbul'da tutulması ve devletin toprak bütünlüğünün korunması taraftarı [...]"

olduğunu belirtmiştir. Ancak, İtilaf Devletleri'nin birbirlerinden ayrılan politikalarının yanısıra son sözü söyleyecek olanın yakın zamanda 'ana karargâhını Afyonkarahisar'a taşıyan' Mustafa Kemal Paşa'nın olacağını belirtmiştir.³⁹

3. Şark'taki Bolşevik Tehlike'den Alman Çıkarlarına Umut Işıkları

Almanya'nın Sosyal Demokrat Partisi'nin (SPD) genel sekreteri, Alman Yahudisi ve Sosyalist, Kurt Heilbut Sosyal Demokrat [Emekçi] Kadınları'nın yayın organı Gleichheit (Eşitlik) Gazetesinde, 7 Şubat 1920'de yayınlanan "Rusya ve Biz" başlıklı makalesinde; Alman halkına Bolşevizm'in Almanları daha fazla korkutmamassı için Bolşevik tehlike olarak nitelendirilen siyasal ve sosyal gelişmelerin perde arkasına ışık tutmaya çalışmıştır. Bizzat Rus halkının % 80'inin çiftçi olduğu ve Bolşevik hareketin de özünde bir çiftçi hareketi olduğuna dikkat çekmiştir. Bununla birlikte bu çiftçi nüfusun Bolşeviklerin Çarlık taraftarı gerici Genelrallere ve İtilaf Devletleri Hükümetleri'ne karşı direnişlerini olanaklı kılmıştır. Almanlar'ın Bolşevik hareketi anlamaya çalışmayı öğrenmeleri gerektiğini telkin eden Kurt Heilbut, bu şekilde Bolşevizm'in Almanları korkutamayacağını ve Alman-Rus ilişkilerine sadece başka bir gözle bakma imkânı değil Rusya'nın İtilaf Devletleri'ne ve bilhassa bütün büyüklüğü ve ehemmiyetiyle İngiltere'ye karşı savaşını onurlandırma imkânı sunacağını iddia etmiştir. Asya üzerinde egemenlik kurabilmek için İngiltere ve Rusya'nın ezeli düşman olduklarının Alman halkı tarafından da bilinen bir gerçek olduğunu, istisnai olarak dünya savaşında İngiliz-Çarlık Rusyası ittifakına ise ortak Alman düşmanlığının vesile olduğunu belirtmiştir. Savaşın Avrupa'da Almanya'yı ve Asya'da da Çarlık Rusyası'nı askeri ve ekonomik olarak çok zayıflatıp İngiltere'yi gücünün zirvesine taşıdığını hatırlatmıştır. 1917 Bolşevik Rus ihtilalinin Rusya ile sınırlı kalmayıp Avrupa ve Asya'ya yayılmaya çalıştığını, 'fakat olması da gerektiği gibi' Avrupa'nın endüstri ülkelerinde çiftçi hareketinin etkili olamadığına işaret etmiştir:

"[...]Buna karşın Bolşevizm, yayılabilmek için en elverişli zemini Asya'da bulmuştur. Bolşevizm'in dalgaları İngilizler'in en güçlü kaleleri olan Mısır ve Hindistan'a kadar ulaşmış olup İngiliz İmparatorluğu'nun bu kalelerini sarsmaktadır. Bu güne kadar Bolşevizm'in işlevi konusunda kör kaldık, halbuki görülüyor ki İngiliz ağaçlarının ve rüyalarının gökyüzüne değmemiş olmalarının temelinde Bolşevizm'in bu işlevi yatmaktadır. Bu nedenle, Bolşevizm'i yargılamaya hakkımız yoktur, aksine bir defa da "Nerede bize karşı çalışmayıp aksine bizim için çalışıyor?" sorusuna cevap arayarak bakmalıyız. Sadece siyasi alanda değil, Almanya'nın sanayisi ve endüstrisinde de Rusya'yı reddedici tavrımızı değiştirmeliyiz[...]"

Bu güne kadar sanayisi ve endüstrisi gelişmiş Amerika'dan ve diğer Batı güçlerinden sürekliliği hiçbir güvence altında olmayan gıda ürünlerinin para karşılığında alındığını hatırlatan Heilbut, bunun yerine bu gıda ürünlerinin tarım ülkesi Rusya'dan alınıp bunlarını bedelinin Alman sanayi ve endüstri ürünleriyle ödenebileceğine dikkat çekmiştir. Bunun için de Rus tarımının Alman sanayisi ile desteklenerek tarımsal üretimde zirve yapmasının sağlanabileceği ve bundan Almanya'nın azami düzeyde yararlanabileceğini ve diğer ülkelere bağımlılıktan kurtulmasını sağlayacağına işaret etmiştir.⁴⁰ Hem Rusya ile hem de diğer Batı güçleriyle ilişkilerin Almanya için büyük bir önem arzettiğine dikkat çeken Heilmut, tarım ürünlerine ihtiyaç duyulan Rusya ile ilişkilerin geliştirilmesinin Batı ile ilişkilere kurban edilmemesi gerektiği

³⁹ Paul Heinrich Cleemann, "Das türkische Problem", *Beilage der Mitteilungen des Bundes der Asienkämpfer*, Nr. 2, 1. Februar 1920, Verlag Bund der Asienkämpfer, Berlin, 1920, s. 1-2.

⁴⁰ Kurt Heilbut, "Russland und Wir", *Die Gleichheit-Zeitschrift für die Frauen der sozial demokratischen Partei Deutschlands*, 7. Februar 1920, s. 46.

hususunda uyarmıştır. Rusya'daki Bolşevizm'in birebir aynı şekilde endüstri alanında iddialı olan Almanya'ya taşınamayacağına dikkat çeken Helmut, Rusya'daki Bolşevikler'in hatalarından da ders çıkararak Alman devrimci hareketinin sürdürülmesini tavsiye etmiştir.⁴¹

Bu arada, 12 Şubat 1920'de başlayan Londra Konferansı'ı devam ederken, 19 Şubat 1920'de Vossische Zeitung, Hitler Almanyasına propaganda yazarlığı da yapacak olan Georg Tzschirner'in⁴² "Asya Sorunu" başlıklı makalesi Almanya'nın Bolşevizm rüzgarının etkisi altındaki Şark ve Asya politikasını yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir. Tzschirner, sınırları büyük ölçüde İngiltere tarafından belirlenen dünyanın parçalanması meselesinde İngiltere'nin karşısına Bolşevizm'den başka yeni karşıtlar ortaya çıktığına işaret etmiştir. Dünya savaşının temel nedenlerinin ve sonucunun da gösterdiği üzere, çelik iradeli İngiliz emperyalizminin kendi kendine edindiği vazifeleri yerine getirmek için hiçbir sınır tanımadığına vurgu yapmıştır. İngiltere'deki muhalif basının da dile getirdiği üzere, İngiliz Hükümeti'nin askeri birliklerinin büyük bir bölümünü Asya'ya yönlendirdiğini ve Hindistan gibi kadim medeniyetlere sahip olan coğrafyalara İngilizlerin tanklar ve diğer bütün modern silahlarla kararlı bir şekilde ayak basmış olduklarını belirtmiştir. Bununla birlikte, Mısır'a giden yol üzerindeki Suriye ve Filistin'in de İngiltere'nin eline geçtiği gibi, Mezopotamya'daki Alman malı olan ve İran sınırına yarım daire şeklinde uzanan Berlin-Bağdat Demiryolu'nun İngiltere'nin eline geçmesiyle bu bölgenin Hindistan yolunu kesici yan cephe savunma niteliğini kaybettiğini, ayrıca ekonomik bakımdan Kerbela'ya İran'ın hac trafiği tekeli elinde bulunduran Bağdat'ın da İngiltere'nin kontrolünde olduğuna dikkat çekmiştir. Muhafazakar Alman milliyetçisi bakış açısıyla Tzschirner, İngiltere'nin Hindistan'da başardığını, demiryolu ve yapay yollar bakımından yoksul olan dağlık bir coğrafyaya ve savaşa alışkın insanlara sahip olan Anadolu'da başarmasının şüpheli olduğuna işaret etmiştir. Ayrıca Anadolu insanının karakteristik olarak ticari bir zihniyete değil, toprak sahibi ve askler zihniyetli olduğuna dikkat çekmiştir. Türkler'in bugüne değin dost edinmiş oldukları kibar Fransızlar'ın vahşi şekillerini gördükten sonra Türkler'in Almanya'nın dostluğunu daha iyi değerlendirdiklerine dikkat çekmiştir. Osmanlı Devleti'nin çekirdek ülkesi olan 13 milyon nüfuslu Anadolu'nun coğrafi bakımdan Almanya'dan daha geniş bir alana sahip olduğunu hatırlatmıştır. Müslüman halklarının hep birlikte bir cihad hareketiyle İngiltere'ye karşı ayaklanmalarını olasılık dışı gören Tzschirner, I. Dünya Savaşı'nda cihad planının başarısız olmasının nedeninin çokça iddia edildiği üzere Müslüman Türkler'in Almanya ve Avusturya gibi, Hristiyan Avrupa Devletleriyle ittifak kurmasıyla ilişkili olmadığını iddia etmiştir. Bu iddiasını da Tzschirner, büyük bir Avrupa Devleti'nin teknik desteği olmaksızın bir kutsal savaşın (cihad'ın) o dönemde mümkün olamayacağını ve bu gerçeğin İran'a kadar bütün tutucu Müslümanlar tarafından bilindiği kanaatiyle savunmuştur. Tzschirner, cihad planının başarısız olmasının temelinde yatan nedenler arasında öncelikle bütün Müslümanlar tarafından tanınan bir Halife'nin eksikliğini göstermiştir. Hilafetin ruhani taşıyıcısı olarak ruhani liderin Sultan olduğuna dikkat çeken Tzschirner, Sultan örneğinde olduğu gibi siyasi liderlerin tabiatları itibarıyla farklı özelliklere sahip oldukları, Türk Bağdat'ında, Şam'ında ve Sivas'ında başkent İstanbul'dakinden farklı bir şekilde hüküm sürüldüğüne işaret etmiş ve buralarda Osmanlı Sultanı'nın halife olarak içselleştirilmemiş olduğuna işaret etmiştir. Bunlardan daha da etkili olan

⁴¹ Kurt Heilbut, a.g.m., s. 47.

⁴² Georg Tzschirner, *Kraftfeld Arabien und Europas Krieg*, W. Heyne Verlag, Nazi Propaganda Lieterature, Dresden 1939.

unsurun ise, altının herşeyden güçlü olduğu Şark'ta her bir Arap ve Kürt aşiret reisinin de kendi özel çıkarlarının ve ilgi alanlarının olmasını göstermiştir.⁴³

22 Şubat 1920'de DAZ yazarı Oscar Müller "Wilson ve Avrupa" başlıklı makalesinde 1916'da ABD'nin Türkiye'nin mandasını kabul etmeyişi ve 1917'de Bolşevik Rus devrimi ile İstanbul payı kendisine düşen Rusya'nın sömürge yarışından ayrılmasının Türk Sorunu'nun çözümünü karmaşık hale getirdiğini ve uzattığını belirtmiştir. Bu meseleden Almanya'ya da pay çıkaran Müller, Almanya'nın hızlı bir şekilde çökmesi beklentisi içerisinde olan muzaffer İtilaf Devletleri'nin bunun neticesinde korktukları Bolşevik öğretinin bir taraftarının oluşmasına elverişli bir zemin hazırlamış olacakları uyarısında bulunmuştur.⁴⁴

3.1. Alman Basını'nda Türk Düşümü

26 Şubat 1920'de Vorwärts Gazetesi, Osmanlı Devleti'ne atıfla "Türkiye ile Barış" başlıklı makalesinde, İtilaf Devletleri'nin dünyanın herhangi bir yerinin paylaşımından çok, Arap coğrafyası da dâhil olmak üzere Türk ganimetinin paylaşılmasında büyük güçlükler yaşadıklarını dile getirmiştir. Sosyalist bir üslup kullanan bu sosyal demokrat gazete, gizli diplomasiyi tercih eden emperyalist devletlerin İstanbul'un işgaliyle başlayan Müslüman ayaklanmalarına çözüm bulmakta dahi fikir ayrılığında olduklarına dikkat çekmiştir. Daha önce İtalya'ya vaad edilmiş olan ve şimdilerde Yunanlılar tarafından işgal edilen İzmir'in nüfusunun büyük bir çoğunluğunun Türk olmasına rağmen emperyalist anlayışın sınır tanımadığını ve çoğunluğa kendi kaderini kendisini tayin etme hakkı ilkesinin çiğnendiğine vurgu yapmıştır. Suriye ve Filistin üzerine tartışmalı olan İngiltere ve Fransa'nın Hicaz Emiri Hüseyin'e verdikleri hak, çoğunluğun yaşadığı coğrafyadaki bir millete kendi geleceğini tayin etme hakkı olmayıp, kendi aralındaki gizli antlaşmalarla emperyalist emelleri için Araplar'ı ve Müslümanlar'ı birbirlerine kırdırmak ve hatta Osmanlı Sultanı ve Halifesi'ne karşı kışkırtıp kendi emperyalist emellerini gerçekleştirmek için olduğuna işaret etmiştir. Bütün bu zıtlıkların yaşandığı şartlar altında sona ermiş olan dünya savaşının müttefiklerin emperyalist sorun çözme tarzlarıyla dünyanın son savaşı olmayacağına işaret etmiştir. Aslen sosyal demokrat bir siyasi çizgide olan Vorwärts, sosyalistler adına Türk halkına yapılan emperyalist dayatmayı protesto etmiştir:

"[...]Ve bu nedenle biz Sosyalistler Türk halkına dikte etmek üzere yola koyulan yeni şiddet antlaşmasına itiraz ediyoruz".⁴⁵

25 Mart 1920'de Vorwärts Gazetesi "Trakya'da ve Türkiye'de Vaziyet" başlıklı analiz haberinde, Londra'daki Büyükelçiler Konferansı'nın sona erdiğini ve alınan kararlar üzerine Lloyd George'un açıklamalarına yer vermiştir. Türkler'e Trakya ve İzmir'de kendi kaderlerini kendilerinin belirlemesi hakkını yok sayan bu kararları ve Lloyd George'un açıklamalarını sert bir dille eleştirmiştir. Gazete, Osmanlı Halifesi'nin yetkilerinin Türkler'in yaşadığı bölgeler dışında etkisiz kılınacağı, hem Trakya hem de İzmir için uluslararası ve partiler üstü bir komisyonun bu bölgelerde ağırlıklı çoğunluğun Türk olmadıklarına dair raporlarını samimi bulmamıştır:

"[...]Bunun temelinde Türkiye'ye ve kendi kaderini kendi tayin etme hakkına tecavüz niyeti vardır. Trakya'da halkın çoğunluğu Türk olmasa da Türklerin en büyük nüfus grubunu oluşturdukları gerçeğini değiştirmemektedir. Diğer etnik ve dini gruplar kendi içlerinde değerlendirdiklerinde bir hiç

⁴³ George Tzschirner, "Die asiatische Frage", *Vossische Zeitung-Abend Ausgabe*, 19. Februar 1920, s.1, 2.

⁴⁴ Oscar Müller, "Wilson und Europa", *DAZ-Morgen Ausgabe*, 22. Februar 1920, s. 1,2.

⁴⁵ "Der Friede mit der Türkei", *Vorwärts-Morgen Ausgabe*, 26. Februar 1920, s. 7.

kadardır. Trakya'nın parçalanmadan bir devlete tabi olması gerekiyorsa, Türkiye en tabii şekilde bu hakka sahiptir".⁴⁶

3.2. Türk-Alman-Sovyet Ortak Çıkarları

8 Nisan ve 10 Nisan 1920'de Vorwärts Gazetesi yine sosyalist eğilimli tavrıyla, İtilaf Devletleri'nin Türkiye üzerine aldıkları kararları ve eylemleri Türkiye'nin eski müttefiki olarak ağır bir dille eleştirmiştir. İstanbul'da Şeyh'ül İslam'ın tutuklanıp Malta'ya sürülmesini tüm Doğu'da ve Hindistan'da Müslümanlar arasında yaratacağı etkinin bilincinde olup olmadıklarını sorgulamıştır. Daha önceleri İtilaf Devletleri'nin Almanlar'ı Kardinal Mercier'e kötü muamele suçlamalarıyla karşılaştırmış ve Şeyh'ül İslam'ın tutuklanmasının Kardinal'e kötü muamele iddialarından çok daha fena bir olay olduğuna dikkat çekmiştir.⁴⁷ İtilaf devletleri arasında Türk ganimetinin paylaşım görüşmeleri ve yarışı sürerken, dünyanın yeni bir savaşa sürüklenmemesi için Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Wilson bu yarışın da hakemliğine soyunmuştur. Vorwärts Gazetesi 10 Nisan 1920'de ABD'nin Almanya ile savaş durumunun tamamen sona erdiğine dair açıklamasına yer vermiştir. Bununla birlikte, parçalama ve ele geçirme yöntemlerinde Fransa'nın ve özellikle de İngiltere'nin sınır tanımayan emperyalist yöntemlerinin yeni bir savaşa sürüklememesi için, Wilson'un "Türk Sorunu" nun çözümünde Almanya'nın da onayına başvurulmasını ve Bolşevik Ruslar'ın da yaşamsal çıkarları korunmadan ve onayları alınmadan çözülmesinin mümkün olamayacağına vurgu yaptığını aktarmıştır. Ayrıca Wilson, İngiltere ve Fransa ile uzlaşmadan ve Almanya ile Bolşevik Rusya'nın da kesin onayını almadan Türkiye ve Ermenistan'ın mandasını üstlenmeyeceğini ABD senatosuna açıklamıştır.⁴⁸ Wilson yeni bir savaşı önlemek için bu şekilde çaba gösterirken, Fransa ile İngiltere arasında hiafetin ve saltanatın merkezi İstanbul'un kaderi konusunda fikir ayrılıkları da çözüme kavuşturulması gereken temel sorunlardan bir tanesi olarak uluslararası camiayı meşgul etmiştir. Vorwärts Gazetesi'nin 11 Nisan 1920'de aktardığına göre; Fransa, müttefiki İngiltere'ye 3. Nisan'da verdiği notasında; barış antlaşmalarının uygulamasında Anadolu, Balkanlar ve Rusya da dâhil olmak üzere tüm İslam dünyasında, ortak hareket edilmesini talep ve müttefikleri ilgilendiren meselelerde müttefiklerin onayına başvurarak hareket edeceğini teyid etmiştir.⁴⁹

19 Nisan'da başlayıp 26 Nisan'da sona eren San Remo Konferansı'nda Osmanlı Devleti ile imzalanacak olan nihai barış antlaşmasının son şekli verilmiştir.⁵⁰ Bunun hemen ardından Vorwärts ve Vossische Zeitung gazeteleri, San Remo'da bu 'barış' antlaşmasının nihai halini endişeli bir tonla ele almışlardır. Bilhassa Vorwärts, Arabistan ve Mezopotamya dâhil Anadolu'nun da büyük bir bölümünü kaybettiğini ve finans kontrolünün de tamamının itilaf devletlerinin eline geçmesiyle oluşan mevcut durumu bir sosyalist yaklaşımla özetlemiştir:

"[...]Türk devleti siyasi bir kavram olarak haritadan silinmiştir ve bunun aynısı, savştan önce Afrika'da olan şey, yakın zamanda Anadolu'ya da olacaktır: Koloni siyasetçisi kapitalistlerin sömürü nesnesi[...]"⁵¹

3 Mart 1920'de Almanya'nın Komünist Partisi'nin Die Rote Fahne Gazetesi "Türk Düşümü" başlıklı analiz yazısında küçük milletlere bağımsızlık vaadinde bulunan İtilaf

⁴⁶ "Die Lage in Thrazien und der Türkei", *Vorwärts-Morgen Ausgabe*, 25. März 1920, s. 7.

⁴⁷ "Verhaftung des religiösen Oberhauptes der Muselmanen", *Vorwärts-Morgen Ausgabe*, 8. April 1920, s. 3.

⁴⁸ "Amerikas Sonderfrieden"; "Die türkische Frage", *Vorwärts-Morgen Ausgabe*, 10. April 1920, s. 1.

⁴⁹ "Frankreichs Antwort an England", *Vorwärts-Sonntags-Ausgabe*, 11. April 1920, s. 1.

⁵⁰ Şerafettin Turan, *Türk Devrim Tarihi 2. Kitap-Ulusal Direniş'ten Türkiye Cumhuriyeti'ne*, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara 1992, s. 187.

⁵¹ "Die Aufteilung der Türkei", *Vorwärts-Morgen Ausgabe*, 26. April 1920, s. 1.; *Vossische Zeitung-Morgen Ausgabe*, 28. April 1920, s. 1.; "Lloyd George über San Remo", *Vossische Zeitung-Abend Ausgabe*, 30. April 1920, s. 1.

Devletleri'nin dünyadaki emperyalist savaşın muzafferleri olsalar da hala doyumuna ulaşmamış olduklarını hiçbir sözlerini yerine getirmedikleri, işçi sınıfını ezerek kontrol altında tutmaya çalıştıklarını belirtmiştir. Anadolu'daki milliyetçi hareketin İtilaf Devletleri'nin planlarını uygulamalarında değişikliklere sebep olduğu ve Osmanlı Devleti'ni parçalamak için öngördükleri zahmetten çok daha fazlasını yapmaya mecbur ettiklerini bildirmiştir. Bolşevizm ile ittifak halindeki Anadolu'daki hareketin Lyloyde George'un Balkan ülkelerini tek bir çatı altında birleştirerek kendine tabi kılmayı öngören "Balkanizm" planını da ifşa ettiğine işaret edilen analizde, İngiltere'nin Türkiye politikasında engelli bir duruma düşmesinde Hindistan'daki Müslümanlar'ın Osmanlı halifesi ve sultanının konumu ve geleceği hususundaki hassasiyetlerinin, dolayısıyla Panislamist düşüncenin büyük bir rol oynadığına vurgu yapılmıştır. Bolşeviklerle işbirliği halindeki Anadolu'daki ulusal hareketin daha da ciddileşmesi ve İran'daki tehlike nedeniyle daha önce Batum'dan ayrılmak isteyen İngilizler'in bu planlarında da değişiklik öngördüklerine dikkat çekmiştir. Dolayısıyla "Türk Düğümü" nün henüz çözilememiş olmasının İtilaf Devletleri'nin bütün Şark'ı ve İslam dünyasını kapsayan politikalarında güncelleme yapmaya zorladığı vurgulanmıştır.⁵² Die Rote Fahne 29 Mart 1920'de de Hindistan Hilafet Delegesi Başkanı Muhammed Ali'nin genel grev emri verdiğini ve bu nedenle Hindistan'da ticaret ve endüstrinin durduğunu haber vermiştir. Bu durumun İtilaf Devletleri'nin Türkiye ile imzaladıkları Mondros Ateşkesi'nin uygulamalarında ve imzalanması öngörülen barış antlaşmasının koşullarına dair açıklamalarının sonucunda gelişen son derece ciddi bir durum olduğuna vurgu yapmış ve itilafçı siyasetin Müslümanlar'ın dini duygularını dikkate almamalarının sonuçlarının çok daha ağır olacağı uyarısında bulunmuştur.⁵³

3.3. Alman Basınında Türk-Sovyet Askeri İttifakı

Mustafa Kemal Paşa, İtilaf Devletleri'nin Türkiye'ye imzalatmaya hazırlandıkları ve Türkiye'yi yok etmeyi öngören "Türk Barışı"nın gecikmesini; Boğazlar sorunu, İstanbul'un ve Halife'nin kaderi meselelerinde itilaf devletleri arasındaki fikir ayrılıklarına ve Bolşevikler'in elde ettikleri başarılarla bağlamıştır. Türkiye'nin yok edilmesi projesinin bir parçası olan İngilizler'in kurmuş oldukları Kafkasya seddinin Bolşevik Ruslar'ın yardımıyla ortadan kaldırılması gerektiğine inanmıştır. 23 Nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi (B.M.M)'nin açılışının ardından komutanlarla yaptığı istişareden sonra Mustafa Kemal, Milli Mücadele'nin başarıya ulaşması için bilhassa ortak düşman İngiliz emperyalizmine karşı Sovyetlerle ittifakın yararlı olacağı kannatine varmıştır.⁵⁴ Bu yolda, B.M.M'nin dış ilişkilerde ilk icraatı Moskova'ya bir ittifak teklifi sunmak olmuştur. B.M.M adına Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyet Dışişleri Bakanı Çiçerin'e yazdığı mektuptaki teklifname B.M.M kürsüsünden mebuslara da ayrıca okunmuştur. Tam metni akademik düzeyde ilk defa Alman Tarihçi Gotthard Jäschke tarafından 1961'de hem Türkçe hem de Almanca olarak yayınlanan bu teklif metnine göre, emperyalist hükümetlere karşı birlikte hareket etme ve bunların esaret altındaki mazlum insanların kurtarılması için işbirliği, İngilizler tarafından Kafkasya'da Türklerle Bolşevikler arasında oluşturulan tampon bölgeyi ortadan kaldırmak için Bolşeviklerin Gürcistan'a askeri hareket yaparak burayı Bolşevik ittifakına dahil etmeyi garanti etmesi halinde Türkiye Hükümeti de Emperyalist Ermeni Hükümeti üzerine askeri hareket yapmayı ve Azerbaycan Hükümeti'ni Bolşevik devletler halkasına dahil etmeyi taahhüt etmiştir. Son olarak da, emperyalizmin işgali

⁵² "Die türkische Knoten", *Die Rote Fahne*, 2. März 1920, s. 2.

⁵³ "Der erwachende Orient", *Die Rote Fahne*, 29 März 1920, s. 1.

⁵⁴ Mehmet Günlübol; Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2013, s. 179-181.

altında bulunan Türk milli topraklarının Emperyalizm'den kurtarılması için Sovyet Hükümeti'nden şimdilik ilk taksit olarak 5 Milyon altın, askeri malzeme ve cephane talep edilmiştir. Bu bağlamda, İngiliz tehdidini Anadolu'dan ve Kafkasya'dan defetmek, Azerbaycan'ın İngiliz ve Ermeniler'e karşı güvenliğini sağlamak amacıyla Bolşevik yardımını alabilmek için Turancılık'tan vazgeçilmesini ve Kafkasya'nın Bolşevikleştirilmesini mevcut şartların zorunluluğu olarak görmüştür. Meclis'te dile getirilen bu önerilerden iki gün sonra, Sovyetler 27 Nisan 1920'de, -Bakü'deki Azeri Bolşevikler'in de destekledikleri- Azerbaycan'ı Bolşevikleştirmek ve Bakü'yü ele geçirmek için askeri harekâta başlamışlardır.⁵⁵ Bu harekât sonrasında Bakü'de İngiliz yanlısı Meşveki Hükümeti yıkılmış bir Bolşevik Hükümeti kurulmuştur.⁵⁶ Aynı gün, ilk Türk heyeti Sovyetlerle ilişki kurmak üzere yola çıkmıştır. Türkiye ile Sovyetler Birliği'nin Avrupa emperyalizmine karşı savaşta ortak tedbirleri yansıtan 26 Nisan 1920 tarihli B.M.M'nin bu önerisiyle, Azerbaycan'da, Ermenistan'da ve Gürcistan'da İngiliz yanlısı hükümetlerin yıkılıp yerlerine Bolşevik hükümetlerin kurulmalarını sağlayacak kadar önemli sonuçları olmuştur.⁵⁷ İşte bu koşullar altında Ankara Hükümeti ile Bolşevik Rusya ile yapılan bu ilk resmi askeri ittifak, 12 Mayıs 1920'de Almanya'nın Kreuzzeitung Gazetesine "Sovyet Rusya ile Türkiye Arasında Askeri Antlaşma" başlığıyla yansımıştır. Bu haberde, bu antlaşmanın Türklerin bütün ülkelerde Sovyetler Birliği'nde olduğu gibi Bolşevik Anayasası'nın uygulanmasını kabul ettiklerine dair ibaresinin olduğu gerçeği yansıtmasa da, gerçeklerle bağdaşır şekilde söz konusu antlaşmanın, Türk ordusunun Türk-Ermeni sınırında aciliyetle askeri operasyon başlatmasını, Türkiye'ye kaçmış olan vatan hainlerinin Sovyet Hükümeti'ne teslim edilmelerini öngörmüştür. En dikkat çekici olan ise, İstanbul'un ve İstanbul ile Çanakkale Boğazları'nın Türkler'in elinde kalmasının Sovyetler tarafından onaylanması olmuştur. Buna ek olarak Sovyetler Türkiye'yi bağımsızlığını savunmada ve diğer Müslüman halkların kendi geleceklerine kendilerinin karar vermeleri mücadelelerinde hem manevi olarak hem de materyal desteğiyle destekleyeceğini taahhüt etmiştir.⁵⁸

⁵⁵Turan politikalarını sürdüren İttihatçıların Ankara Hükümeti'ni temsil etmedikleri halde temsil ediyormuş gibi hareket etmeleri ve Bolşeviklerle görüşmelerinin Türkler'i Almanya'ya bağımlı kılmayı sürdüreceği tehlikesinden ötürü rahatsızlık duyan Mustafa Kemal'in ittihatçılardan bağımsız bir şekilde Sovyetlerle ilk resmi görüşmesi Ocak 1920'de Bolşevik Rus temsilci Iwan Perepeloff ile olmuştur. Bunun hemen ardından Emir Subay Azmi'yi "Bulat Paşa" sahte ismiyle Moskova'ya göndermiştir. Görüşmelerin başından itibaren Sovyetler'e Mustafa Kemal, Türkiye'nin komünist propagandanın yapılabileceği bir ülke olmadığını vurgulamıştır; Gotthard Jäschke, *Der Weg zur russisch-türkischen Freundschaft, Die Welt des Islams*, Bd. 16, Published by Brill, Newyork 1934, s. 27; G. Jäschke, a.g.m., s. 205-206; Emel Akal, *Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İttihatçıların, Komünistler ve Paşa Hazretleri*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 2013, s. 50, 51.

⁵⁶ Mehmet Günlübol; Cem Sar, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2013, s. 20.

⁵⁷ M. Perinçek, a.g.e., s. 80.

⁵⁸ Ek-1, "Militärvertrag zwischen Sowjetrussland und der Türkei", *Kreuzzeitung-Abendausgabe*, 12. Mai 1920, s. 2.

Militärvertrag zwischen Sowjetrußland und der Türkei. (Drahtmeldung.)

W Haag, 11. Mai.

„Nieuwe Courant“ entnimmt der „Times“-Meldung über einen in Tiflis zwischen der Sowjetregierung und den türkischen Nationalisten abgeschlossenen Militärvertrag folgende Einzelheiten: Die türkischen Unterzeichneten verpflichten sich, in allen Ländern dieselbe Verfassung einzuführen, wie sie in Sowjetrußland besteht. Das türkische Heer wird sofort militärische Operationen in Mosul an der türkisch-armenischen Grenze beginnen. Die nach der Türkei geschickten Hochverräter werden der Sowjetregierung ausgeliefert. Das Gebiet von Konstantinopel bleibt türkisch. Die Befestigungen am Bosporus und in den Dardanellen werden geschleift. Sowjetrußland unterstützt die Türkei moralisch und materiell und hilft ihr bei der Verteidigung der Unabhängigkeit und des Selbstbestimmungsrechts der muslimanischen Länder. Die „Times“ bemerkt dazu, weder Georgien noch Armenien hätten bisher das Ultimatum Sowjetrußlands auf Einführung der Sowjetverfassung und Auslieferung von Flüchtlingen angenommen.

Ek-1: “Türkiye İle Sovyet Rusya Arasında Askeri İttifak”, Kreuzzeitung Gazetesi, 12 Mayıs 1920.

Bunun ardından Lenin, B.M.M’nin teklifine yazılı cevabında, Sovyet Hükümeti’nin Türk halkının bağımsızlık ve dayanışma için kahramanca mücadelesini büyük bir ilgiyle takip ettiğini ve bu zor günlerde Türk-Rus halklarının dayanışmasının mutluluk verici olduğunu belirtmiştir. 24 Ağustos 1920’de tarafların delegasyonları arasında Türk-Dostluk antlaşması imzalanmış ve Büyük Millet Meclisi’ni tanıyan ilk devlet Bolşevik Rusya olmuştur.⁵⁹

Bu dönemde Batı cephesinde Polonya’ya karşı savaşan Sovyet Hükümeti, Temmuz 1920’de ateşkes imzalamış ve sonrasında Ankara Hükümeti ile imzaladıkları bu askeri antlaşma gereğince Ermenistan’a ultimatom vermiştir. Bu ultimatomu müsbet bir yanıt vermeyen Erivan Ermenistan’ında Mayıs-Haziran 1920’de Bolşevik karşıtı ayaklanmalar çıkmıştır.⁶⁰ M. Kemal’in, İngiltere’nin Kafkasya seddini yıkmak için desteklediği Moskova Hükümeti, müsbet bir yanıt alamayınca, 11. Bolşevik ordusuna Mustafa Kemal’in milli birlikleri ile birleşmek için Karabağ’ın işgalinden sonra da ilerleme emrini vermiştir.⁶¹

4. Alman Basınında San Remo “Türk Barışı” Kararları

Vorwärts Gazetesi, 12 Mayıs 1920’de Türkiye ile yapılacak 13 bölümden oluşan bu barış antlaşmasında Wilson prensiplerinin esas alınması gerekirken, Wilson’un temel prensiplerinden hiçbir iz olmadığına dikkat çekmiştir. “Bern Uzlaşısı Komisyonu (Berner Bund)” ile aynı görüşü paylaşarak gazete, “Türk Barış Antlaşması”nın bir barış antlaşması değil Türk topraklarının itilaf devletlerince ilhak edilmesinden başka hiçbir şey olmadığı değerlendirmesini yapmıştır.⁶²

⁵⁹ Ramazan Çalık, *Alman Basınında Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa (1919-1923)*, Özkan Matbaacılık, Ankara 2004, s. 157.

⁶⁰ M. Günlübol; C. Sar, a.g.e., s.21; Emel Akal, *Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İştirikiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2013, s. 145, 146.

⁶¹ “Die Antwort Tschitscherins”, *DAZ-Abend Ausgabe*, 20. Juli 1920, s. 1.

⁶² “Der türkische Friedensvertrag”, *Vorwärts-Abend Ausgabe*, 12. Mai 1920, s. 1.

Stefan Ihrig'in 18 Temmuz 1919 tarihli Weser Zeitung'ta yayınlanmış makalenin başlığı olan "Ex Orient Lux..? (Doğu'dan Gelen Işık..?)"ün dünya tarihinin inanılmaz tersine dönüşünü ve günümüz aydınlanmasının Doğu'dan Anadolu'dan başlamakta olduğunu anlatmaya yaradığını belirtmiş ve ilgili makalenin İtilaf Devletleri'nin bütün saldırılarına rağmen M. Kemal önderliğindeki karşı direnişin Almanlar'a rol-model olacak düzeyde yarattığı hayranlığı dile getirdiğini aktarmıştır.⁶³ Alman Asya Savaşçıları adına ise genel yayın yönetmeni Cleemann, İslam dünyasındaki gelişmeleri ve olası yansımalarını, San Remo'da alınan "Türk Barışı (Sevr Barışı)" kararlarının uzun vadeli olmayacağını belirtmiş Anadolu'daki Türk milli mücadelesinin Şark'tan umut ışığı sağtığını vurgulamıştır:

"[...]Mustafa Kemal vatani için şüphesiz ancak İngiltere'nin lütfettiği türden kesin büyük bir zafer kazanacaktır[...] Şark'ta her ne pahasına olursa olsun düzen ve huzura özlem duyanların temennileri çok da hızlı gerçekleşmeyecektir. Çünkü -gerçekten imzalanması halinde – bu barış antlaşması uzun süreli bir düzen sağlamayacaktır[...]Çünkü bu antlaşmayı yazan kalem bunu zor kullanarak kanla yazmıştır[...]Ex oriente lux!". Weser Gazetesi gibi Cleemann da, "[...]Ex oriente lux![...]"

ifadesiyle Batı dünyasını Doğu'dan, Anadolu'dan doğacak güneşin aydınlanatacağı umudunu dile getirmiştir.⁶⁴

4.1. Alman Basını'nda Anadolu'da Bolşevizm ve Türk-Sovyet Askeri İttifakı'nın Etkileri

13 Ağustos 1920'de DAZ "Anadolu'da Bolşevizm" başlıklı makalesinde Sevr'in imzalanmasıyla eş zamanlı olarak gelen haberlere göre, -her ne kadar gerçeği yansıtmasa da- Anadolu'da Bolşevik Hükümet Rejimi'nin uygulanmaya başlandığını bildirmiştir. Bu tedbirin milliyetçi hükümetin dışişleri bakanlığı temsilcisi Bekir Sami Bey tarafından Sovyetler Birliği ile Anadolu'daki halk devleti arasında para ve cephane yardım antlaşması nedeniyle alındığını ve Türk yöneticilerin Ön Asya'nın büyük bir çoğunluğunu ortak Avrupa kültüründen uzaklaştıran ve Asya Sovyet Devletleri halkasının içine alan bu önemli adımı atmaya mecbur kaldıklarına dikkat çekmiştir. Lyloyd George'un dar görüşlü ve kasıtlı şark politikası ile Türkler üzerine yaptığı şiddete dayalı politikalarının Türkler'i Sovyetler'e yanaştırmış olduğuna da ayrıca vurgu yapmıştır. İngiltere'nin İslam'ın özgürlük gibi üstün değerlerini çalarak, İslam'da öncü olan psikolojik elementleri İslam'a karşı kullanma çabasının barış konferansı görüşmelerinde gözle görünür hale geldiğine dikkat çeken DAZ, İngilizler'in islami değerleri sömürme gayretinin ve bütün bunlara karşı Türkler'in mücadele kararlılığının İtilaf Devletleri'nin güçsüzlüğünü gösterdiğini belirtmiştir. Bu, sonuçları ağır olan, Türkler'in Moskova'ya ve Bolşevizm'e yanaşma adımının sorumluluğunun Anadolu'daki hareketin liderlerine değil, İngiliz devlet adamlarının uzun zamandan beri bir sır olmayan İslam'a ve Müslüman ülkelere karşı vahşi tutumlarının olduğuna işaret etmiştir. I. Dünya Savaşı'ndan uzun süre önce yazdığı bir kitapta Lord Kurzon'un, kültür düşmanı olarak nitelendirdiği bu ülkelerin ortadan kaldırılmasını öngördüğünün anımsatılmıştır. İngiliz devlet adamlarının Hindistan'daki İngiliz hâkimiyetinin kendilerine boyun eğmiş olan 70 milyon Müslümana dayandığını unutmuş olmaları olasılığına da değinilen haberde, bu aşamaya gelmesinin sorumlusunun da İngilizler olduğu hatırlatılmıştır. İngiltere'nin bu politikalarının zararları kadar, bu güne değin İngilizler'in dost olduğuna inandırılmış Müslümanlar'ın uyanışına da vesile olduğuna dikkat çekmiştir: "[...]Sevr Barışı'nın

⁶³ Stefan Ihrig, *Naziler ve Atatürk*, Alfa Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2025, s. 73.

⁶⁴ P. H. Cleemann, *Der türkische Friedensvertrag, Beilage der Mitteilungen des Bundes der Asienkämpfer, Nr. 6, 1. Juni 1920*, Verlag Bund der Asienkämpfer, Berlin 1920, s. 1-2.

İngiltere'nin bağışlayıcı olduğuna naif bir şekilde inanan her bir Müslüman çevrenin kapılmış olduğu illüzyonu bozmuştur[...]"

Bu meyanda; kısa bir süre önce İstanbul'da İngiltere'ye karşı nefret çağrısında bulunan, İngilizler'i İslam'ın ve Türkler'in azılı bir düşmanı olarak nitelendiren, Müslümanlara karşılaştıkları yerde İngilizleri yok etmelerini ve Fransızlar'ı da aşağılamalarını öneren broşürlerin elden ele dolaştığı bilgisini vermiş ve her halükarda bu bildirideki çağrılarını, İngiltere'nin Şark politikasını nerelere sürüklediğini gösteren bir kanıt olduğunu belirtmiştir:

"[...]Bu tezatların acısının sorumluluğunu acaba kim taşımaktadır? Her halükârda boğazlarına bıçak dayanmış Türkler değildir. Nefsi müdafaaları için her aracı meşru gören Türkler acil bir durumda haklı bir pazarlık yapmaktadırlar. Türk halk devleti ile Sovyet Cumhuriyeti arasındaki ilişkiler platonik bir yakınlıktan uzak şartların baskısıyla şekillenmiştir [...]"

ifadesiyle DAZ, Türkler'in iç ve dış askeri ve siyasi eylemlerinin haklılığına vurgu yapmış ve İngilizler'i yaşanan bütün bu olumsuz gelişmelerin ana sorumlusu ilan etmiştir. Bununla birlikte, siyasi ve askeri gelişmelerin baskısı altında [Anadolu'daki] "Türk Halk Devleti (Türkischer Volksstaat) ile Sovyet Cumhuriyeti arasındaki ilişkinin platonik yakınlışmanın ötesine geçmiş olduğunun altını çizmiş ve yakınlışmaya, 40.000 yaya ve 3000 atlı Bolşevik birliğinin Batı Anadolu'ya hareket etmek üzere Rusya'nın Kafkas sınırında görünmelerini somut örneklerden bir tanesi olarak göstermiştir.⁶⁵

⁶⁵ Ek-2, "Bolschewismus in Anatolien", *DAZ-Morgen Ausgabe*, 13. August 1920, s. 2; R. Çalık, *a.g.e.*, s. 155-156.

Bolschewismus in Anatolien.

Gleichzeitig mit der Meldung von der Unterzeichnung des Friedens von Sevres traf aus Anatolien die Nachricht ein, daß die bolschewistische Staatsform dort eingeführt worden ist. Diese Maßregel erfolgt auf Grund eines im Auftrage der nationalistischen türkischen Regierung von dem Vertreter ihres auswärtigen Amtes, Bekir Sami Ben, mit den Staatsleuten der russischen Sowjetrepublik in Moskau getroffenen Abkommens, das andererseits diese Republik zur Lieferung von Geld- und andern Unterstützungen an den türkischen Volksstaat verpflichtete. Diesen gewichtigen Schritt, durch den ein großer Teil Vorderasiens der gemeinsamen europäischen Kultur entzogen und dem Kreis der asiatischen Sowjetstaaten angeschlossen wird, haben die Leiter der türkischen Bewegung nicht leichtsinig getan. Sie haben sich dazu entschlossen unter dem gewaltigen Druck, den Lord Georges Curzon und eigenständige Orientpolitik auf sie ausgeübt hat. Das Bestreben Englands, die Vormacht des Islams ihre Selbständigkeit und Freiheit zu berauben, und das für die vormalig vormalig psychologische Element, der Haß gegen den Islam, ist bei den Friedensverhandlungen so augenscheinlich geworden, daß die Türken zum Abbruch an die Sowjetrepublik getrieben wurden, bei der Bekämpfung sich die Ohnmacht der Entente so deutlich gezeigt hatte. Die Verantwortung für diesen einschweren Schritt tragen daher nicht die Leiter der anatolischen Bewegung. Die Gesinnung der englischen Staatsmänner gegenüber dem Islam und den mohammedanischen Völkern war schon lange kein Geheimnis mehr. Lange vor dem Weltkriege hatte Lord Curzon in einem Buche die baldige Vernichtung dieser Staaten als kulturfeindlicher Bildung in Aussicht gestellt. Das hatten Politiker verlangt, die nur zu oft vergaßen, daß die englische Herrschaft in Indien auf der Ergebenheit von mehr als 70 Millionen indischer Mohammedaner beruhte. Der Friede von Sevres hat nun die letzten Illusionen derjenigen mohammedanischen Kreise zerstört, die so naiv gewesen waren, noch an die Großmut Englands zu glauben.

In Konstantinopel ging vor kurzem ein gedrucktes Flugblatt von Hand zu Hand. Bis zur Stunde wissen wir noch nicht, ob es eine Proklamation Mustapha Kemal Paschas, die es enthält, authentisch ist. Jedenfalls aber predigt der Aufruf den Haß gegen England. Die Engländer werden als unfähige Feinde des Islams und der Türken bezeichnet. Den Mohammedanern wird empfohlen, die Engländer überall dort zu vernichten, wo man sie finde. Den Franzosen soll man nur mit Verachtung begegnen. Es scheint danach, daß man die Gallier in Anatolien nicht ernst nimmt. Den Italienern gegenüber wird ein rücksichtsvolles Benehmen empfohlen. Sie werden als Freunde der Türken angesehen. Dieser Aufruf zeigt, wohin die englische Orientpolitik führt. Wer trägt aber die Schuld an dieser Verbitterung der Gegensätze? Jedenfalls nicht die

Ek-2: "Anadolu'da Boşevizm", Deutsche Allgemeine Zeitung Gazetesi, 13 Ağustos 1920.

Bolşevik Rusya'nın Türklerle ilişkilerini bozmak, Mustafa Kemal'e umut bağlayanları dizginlemek ve Türk-Sovyet işbirliğini resmi kanaldan olmasa da basın eliyle bir Alman ulusal meselesi gibi savunan Almanya'yı da Bolşevizm'in destekçisi ve müttefiki olarak göstermek için İngiliz propaganda merkezi, basın aracılığıyla yeni bir algı operasyonuna girişmiştir. 26 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin Sovyet Hükümeti'ne resmi ittifak çağrısını ve Bolşeviklerle 12 Mayıs 1920'de resmileşen askeri ittifakın için de Almanya'nın da olduğu algısını yaratmak için "Mustafa Kemal Alman-Rus-Türk İttifakı Taraftarı" yalan haberini uluslararası ajanslar aracılığıyla 1 Ocak 1920'de dünyaya duyurmuştur. Bu habere göre, Türk milliyetçilerinin önderi Mustafa Kemal taraftarlarına İngilizler'den ve Fransızlar'dan nefret etme ve 'kutsal Türk-Rus-Alman ittifakını (!) yüceltme' çağrısında bulunmuştur. Mustafa Kemal bununla da yetinmemiş, Bolşevizm'in yardım elini uzattığı Almanya'ya Türkiye'nin de aynı şekilde yardıma hazır olduğunu açıklamıştır. Kreuzzeitung bu haberi, İngiliz ve Fransızlar'ın sözde Alman-Rus ittifakına ilişkin sıradan yalan haberlerinden bir tanesi olduğunu belirtmiştir. Bununla ilintili olan ve Mustafa Kemal'i itibarsızlaştırma maksadını taşıyan, "[...]Mustafa Kemal'e süikast düzenlenmiş olup iki kurşunun kendisine isabet etmiş[...]" haberlerin ise, İstanbul'daki kasıtlı söylentilere dayanıyor olup buna karşı da ihtiyatlı olunması gerektiğine dikkat çekmiştir.⁶⁶

Muſtapha Kemal für eine deutsch-russisch-türkische Allianz.

(Drahtmeldung.)

HN London, 1. September.

Der türkische Nationalistenführer Muſtapha Kemal hat einen Aufruf erlassen, in dem er seine Gefolgschaft auffordert, die Engländer und Franzosen zu hassen und die heilige türkisch-russisch-deutschen Allianz von 1920 (!) hochzuhalten. Er erklärt, daß der Bolschewismus die Forderung entgegenstrecke und ebenso die Türkei Deutschland zu helfen bereit sei.

Es scheint sich hier um eine der bekannten englischen und französischen Schwindelmeldungen über ein angeblich deutsch-russisches Bündnis zu handeln.

*

Noch in Konstantinopel umlaufenden, jedoch mit Vorsicht aufzunehmenden Gerüchten soll gegen Muſtapha Kemal Paſcha ein Attentat verübt worden sein. Er sei von zwei Stugeln getroffen worden.

Ek-3: "Mustafa Kemal Türk-Alman-Rus İttifakı Taraftarı", Kreuzzeitung Gazetesi, 2 Eylül 1920.

279

10 / 3
July
2020

⁶⁶ Ek-3, "Muſtapha Kemal für eine deutsch-russisch-türkische Allianz", Kreuzzeitung-Morgen Ausgabe, 02. September 1920, s. 2.

Sonuç

1917 itibarıyla dünyada etkisini göstermeye başlayan Bolşevizm, Almanya gibi endüstrileşmiş, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti gibi çok uluslu monarşilerin kendi sınırları içerisinde etkili olması azru edilmemiştir. Buna rağmen, uluslararası politikada Bolşevizm'den çok bu rejimi kullanarak İngiltere başta olmak üzere itilaf devletlerine karşı Rusya'nın ağırlıklı olarak Asya'daki dengeleyici politikasından hem Almanya hem de Osmanlı Devleti savaşın bitimine kadar menfaatler ummuşlardır. Hem sosyalist eğilimli sol freaksiyodaki hem de milliyetçi muhafazakâr Alman basını iç politikadaki uygulamalarda görüş ayrılıklarına sahip olsalar da dış politikada genel Alman stratejisi konusunda fikir birliklerini yansıtmışlardır. Dolayısıyla genel anlamda Alman basını, "Türk Sorunu"nun itilaf devletleri arasında fikir ayrılıkları ve Anadolu'daki ulusal hareketin diplomatik ve askeri taktikleriyle çözülmesi zor bir "Türk Düğümü"ne dönüşmesinde 1890'dan 1918'e kadar Osmanlı coğrafyasında edinmiş olduğu, ekonomik, kültürel ve siyasi kazanımlarının kaderini değiştirmek ve koşulları ağır Versay'ın zincirlerini gevşetmek için bir umut ışığı görmüştür. Aynı umut ışığını Almanya, temel gıda ihtiyaçlarının tedariki, Alman endüstrisi ve ticaretinin yeniden canlandırılabilmesi için Rusya ile gerekirse gayrı resmi ittifakta görmüştür. Asya'nın tamamının bolşevikleşmesi endişesi taşıyan İtilaf Devletleri'nin, Mustafa Kemal'in Lenin ile askeri ve ekonomik olarak sınırlandırdığı ittifakını siyasi olarak da genişletip, Anadolu'da Bolşevik rejime geçmesi ihtimali, Türkiye'nin ve hatta Boğaz'daki Halife'nin dahi Rusya'nın yörüngesine girmesi anlamına geleceğinden müttefik emperyalist "Büyük Güçler"i politikalarını güncüllemeye zorlamıştır. Hem Bolşevikler'in Asya genelindeki askeri ve siyasi nüfuzları, hem İstanbul'daki Halife'nin islam dünyasındaki sembolik de olsa manevi etkisi, hem de Anadolu'daki islami motifli ulusal hareketin başarıları fikir ayrılığı içinde olan İtilaf Devletleri'nin yayılma alanlarını sınırlandırmış ve "Türk Barışı"nı geciktirmiştir. Bilhassa Boğazlar meselesinde başta Türkiye olmak üzere, hem Karadeniz'de Bolşevik Rusya hem de Tuna Nehri boyunca kendini tehdit altında hisseden Almanya, güvenlik ve savunma gereksinimiyle İstanbul, Boğazlar ve Hilafet'in kaderi hususlarında ortak stratejiyi benimsemişlerdir. Anadolu Ulusal Hareketi'nin yönetim şeklini Anadolu'da kabul etmediği Rusya ile Kafkasya'yı da içine alan Yakındoğu'da askeri ve ekonomik ittifak kurmasından ve elde ettiği askeri başarılarından Rusya kendine itlaf devletlerine karşı bir koruma kalkını edinmiştir. Bununla birlikte kendi coğrafyasında etnik ayrım yapmaksızın Türk Müslümanlar'dan da askeri ve siyasi işlerde yararlanan Bolşevik Rusya, uzun vadeli yayılmacı politikaları doğrultusunda Türk-İslam dünyasında sempati kazanmıştır. Bolşevik Rusya Müslümanlar'ın bağımsızlık savaşlarından yararlandığı kadar Yakındoğu'da çoğunluğu Müslüman olan halkların yaşadıkları sosyo-ekonomik buhranı da etki alanını genişletebilmek için kullanmıştır.

Sovyetler, hem Türkler'e hem de Almanlar'a verdikleri tavizlerle, İngiliz Emperyalizimi'nin tehdidi altındaki Bolşevik Ruhu'nu korudukları gibi gelişmesi için de zaman kazanmışlardır. Bolşevikliğin temel değerlerinin sosyo-ekonomik bakımdan Anadolu'nun "ortak mülkiyet ve devlete sadakat" gibi temel değerleriyle benzerlikler göstermesi, Anadolu'da Sovyetler'in hareket etme olanaklarını artırmıştır. Bununla birlikte, Arap İslam coğrafyasında, islami sosyal eşitlik vb. değerler Bolşevizm için bir avantaj sağlamışsa da feodal yapı içerisinde aşiret reislerinin ve kabilelerin çıkar çatışmaları ve Osmanlı Halifesi'nin mezhepsel nedenlerle bütün Müslümanlarca kabul görmemesi gibi sorunlar, hem Sovyetler'e hem de Anadolu ulusal hareketine dezavantajları da bereberinde getirmiştir. Bütün bunlara rağmen, İngiltere'nin arzu ettiği üzere, Osmanlı Halifesi'nin sadece Anadolu'daki Müslümanlar'ın değil tüm İslam

Âlemi'nin Halifesi olarak 1924'e kadar varlığını sürdürebilmesi, Müslümanlar'ın bir kısmının M. Kemal ve Lenin'in Müslüman halklara hitap eden örgütlü dayanışmalarının ürünlerinden biridir.

Netice itibarıyla, Mart 1918'den Eylül 1920'ye kadar Alman basını, teorik olarak taban tabana zıt olan Anadolu'daki dini ve milli motifli Kemalist Hareket ile Lenin'in önderliğindeki Rus Bolşevik Hareketini, uluslarının ve topraklarının varlığını korumak ve yaşatmak için ortak düşman Avrupa Emperyalizmi'ne karşı öncülük etmiş olduklarını ve Almanya'nın da Doğu'da kaybettiği emperyalist birikimlerini kazanmak için bu başarılarından gayri resmi şekilde nemalanmaya çalışmış olduğunu yansıtmıştır.

KAYNAKÇA

Arşivler

Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (Alman Dışişleri Bakanlığı Siyasi Arşivi):

Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes (PA AA), R 14506, Von Hans Humann an dem Chef der deutschen Admiralität Frico, 16. August 1919, "Über die Lage in der Türkei anfang August 1919".

Gazeteler

Zentralabteilung der Staatsbibliothek Berlin (Berlin Devlet Kütüphanesi Gazete Departmanı):

"Bolschewismus in Anatolien", *Deutsche Allgemeine Zeitung (DAZ)-Morgen Ausgabe*, 13. August 1920.

Cleemann, Paul Heinrich, "Das türkische Problem", *Beilage der Mitteilungen des Bundes der Asienkämpfer*, Nr. 2, 1. Februar 1920, Verlag Bund der Asienkämpfer, Berlin 1920.

Cleemann Paul Heinrich, "Der türkische Friedensvertrag", *Beilage der Mitteilungen des Bundes der Asienkämpfer*, Nr. 6, 1. Juni 1920, Verlag Bund der Asienkämpfer, Berlin 1920.

"Das Schicksal der Türkei", *DAZ-Morgen Ausgabe*, 2. Januar 1920.

"Das Schicksal der Türkei", *Vossische Zeitung-Morgen Ausgabe*, 28. April 1920.

"Der Bolschewismus im Osten", *Die Rote Fahne-Zentralorgan der kommunistischen Partei Deutschlands (Spartakusbund)*, 21. Dezember 1919.

"Der erwachende Orient", *Die Rote Fahne-Zentralorgan der kommunistischen Partei Deutschlands (Spartakusbund)*, 29 März 1920.

"Der Friede mit der Türkei", *Vorwärts-Morgen Ausgabe- Zentralorgan der sozial demokratischen Partei Deutschlands*, 26. Februar 1920.

"Der türkische Friedensvertrag", *Vorwärts-Abend Ausgabe-Zentralorgan der sozial demokratischen Partei Deutschlands*, 12. Mai 1920.

"Der türkische Sonderfriedensschritt", *Vossische Zeitung-Abend Ausgabe*, 31. Oktober 1918.

"Der Wortlaut des Friedensvertrages", *Vossische Zeitung- Abend Ausgabe*, 4. März 1918.

- “Die Antwort Tschitscherins”, *DAZ-Abend Ausgabe*, 20. Juli 1920.
- “Die türkische Knoten”, *Die Rote Fahne-Zentralorgan der kommunistischen Partei Deutschlands (Spartakusbund)*, 2. März 1920.
- “Die Aufteilung der Türkei”, *Vorwärts-Morgen Ausgabe-Zentralorgan der sozial demokratischen Partei Deutschlands*, 26. April 1920.
- “Lloyde George über San Remo”, *Vossische Zeitung-Abend Ausgabe*, 30. April 1920.
- “Die Bedingungen für die Türkei”, *Vossische Zeitung-Abend Ausgabe*, 2. November 1918.
- “Die indischen Muselmanen zur türkischen Frage”, *DAZ-Abend Ausgabe*, 25. Februar 1920.
- “Die Lage in Thrazien und der Türkei”, *Vorwärts-Morgen Ausgabe-Zentralorgan der sozial demokratischen Partei Deutschlands*, 25. März 1920.
- “Die letzte Sitzung von Brest Litowsk”, *Vorwärts- Zentralorgan der sozial demokratischen Partei Deutschlands*, 6. März 1918.
- “Die Mohammedaner in Russland”, *Vossische Zeitung-Abend Ausgabe*, 4. März 1918.
- “Frankreichs Antwort an England”, *Vorwärts-Sonntags-Ausgabe- Zentralorgan der sozial demokratischen Partei Deutschlands*, 11. April 1920.
- “Frieden mit Russland”, *Vorwärts-Zentralorgan der sozial demokratischen Partei Deutschlands*, 4. März 1918.
- Heilbut, Kurt, “Russland und Wir”, *Die Gleichheit-Zeitschrift für die Frauen der sozial demokratischen Partei Deutschlands*, 7. Februar 1920.
- “Mustapha Kemal für eine deutsch-russisch-türkische Allianz”, *Kreuzzeitung-Morgen Ausgabe*, 02. September 1920.
- Müller, Oscar, “Wilson und Europa”, *DAZ-Morgen Ausgabe*, 22. Februar 1920.
- “Oefnung der Dardanellen”, *Vossische Zeitung-Abend Ausgabe*, 1. November 1918.
- Stern-Rubarth, Edgar, “Was geht in der Türkei vor?”, *Vossische Zeitung-Morgenausgabe*, 6. August 1919.
- “Unterzeichnung des Friedens mit Russland”, *Vossische Zeitung-Morgen Ausgabe*, 4. März 1918.
- “Waffenstillstand mit der Türkei-Bedingungslose Uebergabe”, *Vorwärts-Zentralorgan der sozial demokratischen Partei Deutschlands*, 3. November 1918.
- “Verhaftung des religiösen Oberhauptes der Muselmanen”, *Vorwärts-Morgen Ausgabe-Zentralorgan der sozial demokratischen Partei Deutschlands*, 8. April 1920.
- “Verhaftung des religiösen Oberhauptes der Muselmanen”, *Vorwärts-Morgen Ausgabe-Zentralorgan der sozial demokratischen Partei Deutschlands*, 8. April 1920.
- Tzschirner, George, “Die asiatische Frage”, *Vossische Zeitung-Abend Ausgabe*, 19. Februar 1920.

Kitaplar

- Akal, Emel, *Moskova-Ankara-Londra Üçgeninde İştirakiyuncular, Komünistler ve Paşa Hazretleri*, İletişim Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2013.
- Al-Jumaily, Qassam - Öztoprak, İzzet, *Irak ve Kemalizm Hareketi (1919-1923)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 1999.
- Colin, Storer, *Weimar Cumhuriyeti'nin Kısa Tarihi*, İletişim Yayınları, İstanbul 2013.
- Çalık, Ramazan, *Alman Basınında Milli Mücadele ve Mustafa Kemal Paşa (1919-1923)*, Özkan Matbaacılık, Ankara 2004.
- Çolak, Mustafa, *Almanya'nın Doğu Siyaseti Çerçevesinde Kafkasya Politikası (1914-1918)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2006.
- Günlübol, Mehmet; Sar, Cem, *Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2013.
- Ihrig, Stefan, *Naziler ve Atatürk*, Alfa Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2015.
- Perinçek, Mehmet, *Atatürk'ün Sovyetler'le Görüşmeleri-Sovyet Arşiv Belgeleriyle*, Kaynak Yayınları, 1. Basım, İstanbul 2005.
- Sonyel, Salahi R., *Mustafa Kemal Atatürk ve Kurtuluş Savaşı(Yeni Belgelerle 1918-1923)*, Cilt 1, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008.
- Sonyel, Salahi R., *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika I- Mondros Birakişmasından Büyük Millet Meclisi'nin Açılışına Kadar*, Türk Tarih Kurumu, 4. Baskı, Ankara, 2014.
- Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi 1. Kitap: İmparatorluğun Çöküşünden Ulusal Direniş*, Bilgi Yayınevi, 1. Basım, İstanbul 1991.
- Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi 2. Kitap-Ulusal Direniş'ten Türkiye Cumhuriyeti'ne*, Bilgi Yayınevi, 2. Basım, Ankara 1992.
- Tzschirner, Georg, *Kraftfeld Arabien und Europas Krieg*, W. Heyne Verlag, Nazi Propaganda Literature, Dresden 1939.

Makaleler

- Kodaman, Bayram, "Bolşevik İhtilali ve Türkiye", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı 25, Isparta, (Mayıs) 2012, ss.65-68.
- Jäschke, Gotthard, "Neues zur russisch-Türkischen Freundschaft von 1919-1939", *Die Welt des Islams*, New Seies, Vol. 6, Issue ¾, 1961, ss. 203-222.
- Jäschke, Gotthard, *Der Weg zur russisch-türkischen Freundschaft*, *Die Welt des Islams*, Bd. 16, Published by Brill, Newyork 1934
- Kılıç Selami, "Unutulmuş Barış: Brest Litowsk (Mart 1918)", *Atatürk'ten Soğuk Savaş Dönemine Türk-Rus İlişkileri, I. Çalıştay Bildirileri (14-15 Mayıs 2010)*, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2010, ss.22-60.

Kılıç, Sezen, “Alman Deniz Ataşesi Humann’ın Mektuplarında Enver Paşa”, *Bilig*, sayı 77, Ankara, (Bahar) 2016, ss.109-130.

İnternet Kaynakları

https://de.wikipedia.org/wiki/Edgar_Stern-Rubarth (E.T.04.04.2020)

Ekler

- Ek-1: “Militärvertrag zwischen Sowjetrussland und der Türkei (Sovyet Rusya İle Türkiye Arasında Askeri İttifak)”, *Kreuzzeitung-Abendausgabe*, 12. Mai 1920, s. 2.
- Ek-2: “Bolschewismus in Anatolien (Anadolu’da Bolşevizm)”, *DAZ-Morgen Ausgabe*, 13. August 1920, s. 2.
- Ek-3: “Mustapha Kemal für eine deutsch-russisch-türkische Allianz (Mustafa Kemal Türk-Alman-Rus İttifakı Taraftarı)”, *Kreuzzeitung-Morgen Ausgabe*, 2. September 1920, s. 2.